

Rapport fra
BRANSJEUNDERSØKELSEN FOR 2007

Advokatforeningen

INNHold

1. INNLEDNING	4
1.1. Om bransjeundersøkelsen	4
1.2. Datainnsamling 2006	4
1.2.1. Medlemsdelen	5
1.2.2. Firma/virksomhetsdelen	5
1.2.3. Stillingskategorier	5
1.3. Vekting og skalering	6
2. SAMMENFATNING AV RESULTATENE	7
3. OMSETNING I ADVOKATBRANSJEN	10
3.1. Totalomsetning	10
3.2. Omsetning fordelt på kundesegmenter	11
4. ADVOKATENES INNTEKTER	13
4.1. Inntekt pr. stillingskategori.....	13
4.2. Fordeling av inntekt på inntektskategorier.....	16
4.3. Inntekt i forhold til markedsfokus	19
4.4. Inntekt i forhold til fylke	21
4.5. Inntekt for kvinner og menn	22
5. TIMEPRISER I ADVOKATBRANSJEN	26
5.1. Definisjon	26
5.2. Gjennomsnittlig utfakturert timepris	27
5.3. Timepris pr. markedssegment	29
5.4. Timepris i forhold til virksomhetsstørrelse	30
5.5. Timepris i forhold til stillingskategori	31
5.6. Fylkesvise variasjoner i timepris	33
5.7. Fastpriser for advokattjenester.....	35
5.8. Høyeste og laveste timepriser	36

6. ADVOKATBRANSJEN I NORGE	37
6.1. Virksomheter og organisering	37
6.2. Virksomheter og størrelse	39
6.3. Kostnader i bransjen	40
7. ADVOKATENE OG DERES ARBEID	42
7.1. Advokater fordelt på stillingskategorier	42
7.2. Kjønnfordeling blant advokater	44
7.3. Advokaters arbeidsbelastning	45
7.3.1. Arbeidstid	45
7.3.2. Faktureringsgrad	46

Rapport datert 15. september 2008

1. INNLEDNING

1.1. Om bransjeundersøkelsen

Hensikten med bransjeundersøkelsen er å etablere et faktagrunnlag for analyser og vurderinger av advokatbransjen i Norge. I undersøkelsen kartlegges omsetning, inntekter, priser, kostnader og strukturelle forhold i bransjen. I tillegg kartlegges inntektstforhold for advokater ansatt i private bedrifter, organisasjoner og i offentlig sektor.

Advokatforeningens bransjeundersøkelse ble første gang gjennomført i 2004, basert på omsetnings- og inntektstall fra 2003, og deretter i 2006, basert på tall fra 2005. Den foreliggende undersøkelsen baserer seg på omsetnings- og inntektstall for 2007. Undersøkelsen gir et oppdatert bilde av bransjen og viser utviklingen på viktige områder de siste to årene. Der det er relevant, blir det også vist utviklingen de siste fire årene.

Bransjeundersøkelsen for 2007 er gjennomført i et samarbeid mellom analyseselskapet TNS Gallup med ansvar for innsamling og behandling av data, og rådgivningsselskapet Saga Corporate Advisors med ansvar for prosjektledelse og rapportering.

1.2. Datainnsamling 2008

I bransjeundersøkelsen for 2007 ble det sendt ut tre ulike skjemaer basert på Advokatforeningens medlemsdatabase:

- a. En medlemsdel – skjema sendt til alle medlemmer ansatt i advokatfirmaer eller andre private og offentlige virksomheter
- b. En firmadel – skjema sendt til kontaktperson i alle virksomheter registrert som advokatfirmaer med ansatte advokater
- c. En kombinert virksomhets-/medlemsdel – skjema sendt til alle advokater med registrert enkeltpersonforetak

Alle data ble innhentet elektronisk via en webapplikasjon.

Feltarbeidet ble gjennomført i månedene april og mai 2008.

1.2.1. Medlemsdelen

I medlemsdelen (dvs. a. og c. iht. 1.2) ble det totalt sendt ut 6 496 skjemaer og mottatt 3 245 svar. Dette gir en svarprosent på 50 prosent, mot 53,6 prosent i undersøkelsen for 2005. På tross av nedgangen er svarprosenten fremdeles tilstrekkelig til å kunne utlede signifikante resultater om medlemsmassen.

1.2.2. Firma/virksomhetsdelen

Totalt ble det for firma- og virksomhetsdelen kombinert sendt ut 1 870 skjemaer og mottatt 595 svar. Dette representerer en svarprosent på 31,8 prosent, en nedgang på 13,2 prosentpoeng i forhold til undersøkelsen for 2005.

Nedgangen skyldes i særlig grad et fall i svarprosent for enkeltpersonforetak. I denne kategorien ble det sendt ut 1 615 skjemaer og mottatt 462 svar. Dette gir en svarprosent på 28,6 prosent. I 2005 var svarprosenten i denne kategorien 43,8 prosent.

Svarprosenten for firmaene i undersøkelsen var imidlertid på 52,1 prosent som var på linje med fjoråret. I tillegg representerer de firmaene som har svart 74,7 prosent av alle advokater og fullmektiger i advokatfirmaene. (2005: 64,7 prosent.) Totalt sett representerer de virksomheter som har svart, 59,5 prosent av alle advokater og fullmektiger i norske advokatvirksomheter (enkeltpersonforetak og firmaer). Dette er på linje med forrige undersøkelse.

På denne bakgrunn kan det fastslås at resultatene i Bransjeundersøkelsen for 2007 er representative for bransjen.

1.2.3. Stillingskategorier

I undersøkelsen brytes resultatene, der det er relevant, ned på følgende stillingskategorier:

- Partner i advokatfirmaer
- Eier i enkeltpersonforetak
- Advokater ansatte i advokatfirmaer
- Advokatfullmektiger
- Advokater ansatt i bedrifter
- Advokater ansatt i offentlig sektor
- Advokater ansatt i organisasjoner

1.3. Vekting og skalering

Bransjeundersøkelsen er en spørreskjemabasert undersøkelse som har som mål å gi et mest mulig representativt bilde for hele bransjen. Dette medfører visse metodiske problemstillinger som det er viktig å være klar over når resultatene vurderes.

For å kompensere for skjevheter i det innsamlede materialet som skyldes at noen grupper kan være skjevt representert i forhold til andre, foretas det en vekting av dataene som er samlet inn. For firma/virksomhetsdelen vektet det for å skape representativitet i forhold til antall firmaer pr. fylke og andel firmaer i ulike størrelseskategorier. For medlemsdelen vektet det for å skape representativitet i forhold til antall medlemmer pr. fylke og andel medlemmer i ulike stillingskategorier. Tallgrunnlaget for vektene er basert på registreringene i Advokatforeningens medlemsdatabase.

For å redusere graden av potensielle feil i dataene, har flere av registreringene blitt 'vasket', både med tanke på å fjerne opplagt unaturlige avvik og/eller registreringer som bryter med mønsteret i de andre registreringene hos den samme respondenten.

I de tilfellene hvor samme beregning kan gjøres på forskjellig måte og det ikke er åpenbart hvilken tilnærming som er riktigst, er beregningene konsolidert ved at det er benyttet et vektet gjennomsnitt.

Alle tall i rapporten er vektet med mindre det oppgis at tallene er uvektet. Uvektede tall brukes der vekting ikke har betydning for resultatene eller hvor spørsmålet ikke har berørt alle respondentene.

I årets undersøkelse presenteres og sammenlignes tall fra to undersøkelser. I visse tilfeller vises også tall for tre undersøkelser. Dette medfører ytterligere metodiske utfordringer som skyldes frafallsproblematikk. De overnevnte vekteprosedyrer har i stor grad fanget opp disse forskjellene, men i noen tilfeller har det vært nødvendig å gjøre manuelle tilpasninger.

Avslutningsvis skal det nevnes at det må antas at en del av svarene fra respondentene gis som "beste estimater", og at det derfor er tilrådelig å se på enkelte av resultatene som tendenser og trender mer enn presise konklusjoner.

2. SAMMENFATNING AV RESULTATENE

Svarprosent

- 50 prosent av medlemmene svarte på medlemsdelen
- De virksomheter som har svart på undersøkelsen representerer knappe 60 prosent av alle advokater beskjeftiget i advokatbransjen

Omsetning

- Totalmarkedet for advokattjenester i 2007 var på kr 9 462 millioner, en vekst på gjennomsnittlig 9,3 prosent pr år siden 2005.
- Veksten i advokatbransjen har vært økende år for år siden 2003. Ser vi på veksten alene fra 2006 til 2007, var den på 12,5 prosent.
- Næringslivet er største bruker av advokattjenester. Dette segmentet står for 68 prosent av omsetningen, og denne andelen har vært økende siden 2003. Private klienter og offentlig sektor står for den resterende delen av omsetningen.

Inntekter

- Gjennomsnittlig inntekt for alle advokater og fullmektiger i undersøkelsen var i 2007 på kr 1 077 000. Dette representerer en årlig økning på 4,8 prosent.
- Gjennomsnittlig inntekt for en partner ligger 86 prosent over gjennomsnittet for alle kategorier. Eiere av enkeltpersonforetak har en gjennomsnittlig inntekt som utgjør 41 prosent av gjennomsnittlig inntekt for partnerne.
- Advokater ansatt i bedrifter har en gjennomsnittlig inntekt som ligger 67 prosent høyere enn advokatene i offentlig sektor.
- Økningen i gjennomsnittlig inntekt gir et noe fortegnert bilde fordi det har vært en netto tilvekst av advokater i yrket. Sammenligner vi like utvalg av for eksempel partnere, dvs. partnere som var partnere både i 2005 og 2007, har den gjennomsnittlige inntekstutviklingen vært på 18 prosent.
- Partnernes gjennomsnittlige inntekt er også avhengig av virksomhetens størrelse. Partnerne i virksomheter med mer enn 50 advokater har en inntekt som er mer enn tre ganger så høy som gjennomsnittet for partnere i virksomheter som har under 50 advokater. Det er kun 3 prosent av virksomhetene som befinner seg i denne kategorier.
- Av samtlige advokater i undersøkelsen har 25 prosent en inntekt som er under kr 500 000, mens 70 prosent har en inntekt som ligger under kr 1 million.
- 65 prosent av mennene i undersøkelsen har en inntekt som ligger under kr 1 million, mens 90 prosent av kvinnene ligger i denne kategorien.
- Kvinner har en lavere gjennomsnittlig inntekt enn menn i alle stillingskategorier. For fire av fem stillingskategorier der det finnes sammenlignbare data, har lønnsgapet økt fra 2005 til 2007. Størst er gapet for stillingskategorien eier/partner der kvinner har en

gjennomsnittlig inntekt som utgjør 71 prosent av mennenes. Minst er forskjellen for advokatfullmektiger. I den kategorien har kvinnene en gjennomsnittlig inntekt som er 96 prosent av mennenes.

Timepriser

- Undersøkelsen viser en gjennomsnittlig utfakturert timepris på tvers av alle segmenter, regioner og stillingskategorier på kr 1 100 (alle timepriser i undersøkelsen rapporteres ekskl. merverdiavgift). Det er en økning på 1,9 prosent pr. år siden 2005. I samme periode økte den offentlige salærsatsen med 2,1 prosent.
- For de advokatvirksomheter som primært arbeider med private klienter var den gjennomsnittlig utfakturerte timeprisen kr 1007. Dette er en økning på 1,6 prosent pr. år fra 2005. Dette er helt på linje med økningen i konsumprisindeksen i samme periode, men lavere enn konsumprisindeksen for en rekke innenlandsk produserte tjenester.
- Gjennomsnittlig utfakturert timepris øker med virksomhetens størrelse. Både for private klienter og næringslivsklienter er gjennomsnittlig utfakturert timepris rundt 50 prosent høyere i virksomheter med mer enn 50 advokater enn i virksomheter som beskjeftiger én advokat. Det er nærliggende å tro at dette skyldes at de store virksomhetene i større grad selger spesialiserte tjenester enn de små.
- Advokatvirksomhetene oppnår en høyere gjennomsnittlig utfakturert timepris for utenlandske klienter enn for innenlandske klienter. Det er nærliggende å tro at også dette skyldes at utenlandske klienter i høyere grad enn innenlandske kjøper spesialiserte tjenester.
- Det er kun 30 prosent av advokatvirksomheten som oppgir at de har faste priser for visse tjenester, og det er kun tre tjenestekategorier dette har vesentlig betydning for, nemlig ektepakt, samboeravtale og testament.
- En sammenligning av timepriser oppgitt i undersøkelsen og timepriser annonsert på hjemmesider, viser store forskjeller både på høyeste pris og laveste pris i de ulike markedssegmentene.

Advokatbransjen i Norge

- Undersøkelsen omfatter 1 870 virksomheter – en økning på 35 i forhold til undersøkelsen for 2005.
- 75 prosent av virksomheten er enkeltpersonvirksomheter. Disse beskjeftiger 30 prosent av advokatene og advokatfullmektigene i bransjen.
- 3 prosent av virksomhetene har over 10 advokater. Disse virksomhetene beskjeftiger mer enn 45 prosent av advokatene og fullmektigene.

- Lønns- og personalkostnadene er den dominerende kostnaden i advokatbransjen. Den utgjør 57 prosent av totalkostnaden.

Advokatene og deres arbeid

- Det er 5 042 advokater og fullmektiger ansatt i advokatbransjen.
- Av disse er 3 082 partner i advokatfirma eller eier av enkeltpersonforetak.
- Ytterligere 1 417 advokater er beskjeftiget i andre virksomheter enn advokatvirksomheter.
- 72 prosent av advokatene i undersøkelsen er menn.
- Kvinneandelen er størst blant advokatfullmektigene med 47 prosent.
- Advokatene arbeider gjennomsnittlig 42,4 timer pr. uke.
- Menn rapporterer lengre arbeidstid enn kvinner i samtlige stillingskategorier.

3. OMSETNING I ADVOKATBRANSJEN

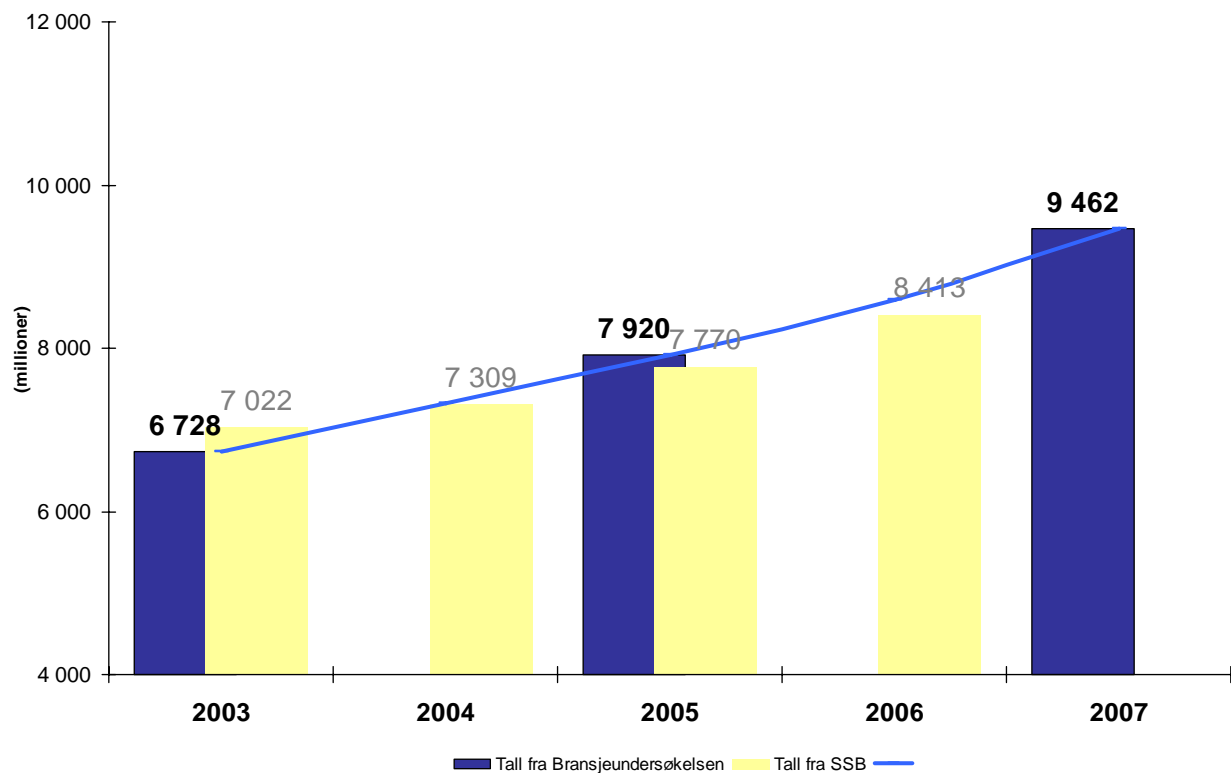
3.1. Totalomsetning

Basert på de vektete resultater av undersøkelsen var totalmarkedet for advokattjenester i 2007 på kr 9 462 millioner. Dette representerer en økning på 9,3 prosent pr. år sammenlignet med 2005, da omsetningen i henhold til undersøkelsen var kr 7 920 millioner.

Det vil alltid være knyttet en viss usikkerhet til beregninger av totale omsetningstall basert på data fra undersøkelser av denne typen. Dette skyldes at resultatene er basert på omforente og konsoliderte tall fra både medlems- og firma/virksomhetsdelen. I tillegg er det lagt inn vektorer som har tatt hensyn til den demografiske sammensetningen som fremgår av Advokatforeningens medlemsregister.

Historien viser imidlertid at dataene har vist stigende kvalitet siden bransjeundersøkelsen ble gjennomført første gang for året 2003. En etterprøving av omsetningstallet for 2003 viste et avvik mellom Bransjeundersøkelsens tall for total omsetning og tallet fra Statistisk Sentralbyrå på 4,4 prosent. I 2005 var dette avviket redusert til 1,9 prosent.

Figur 1: Totalmarkedet for advokattjenester

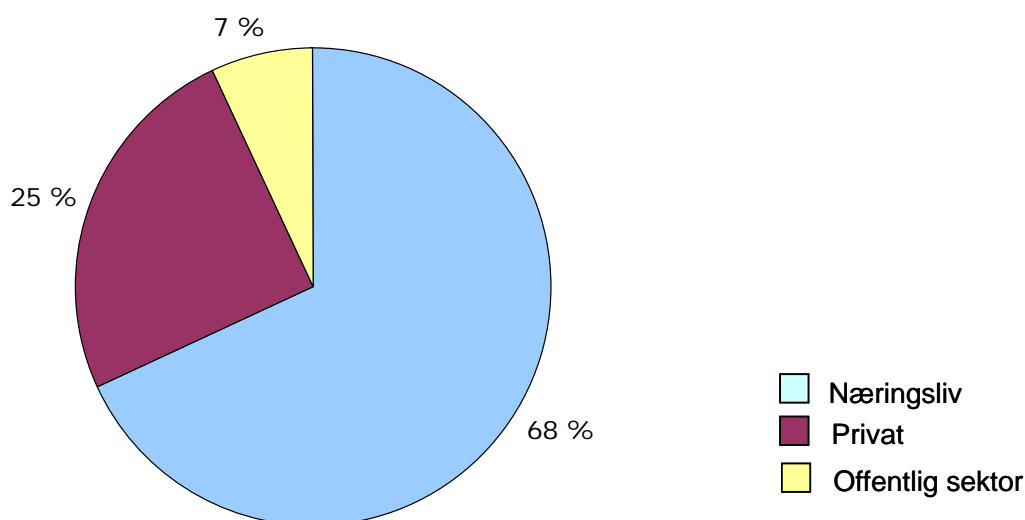
Gjennom hele perioden fra den første målingen i 2003 har volumøkningen i bransjen vært progressiv år for år. Legger vi tallene fra SSB til grunn, var økningen fra 2005 til 2006 på 8,3 prosent. Målt i forhold til SSB's tall for 2006 viser total omsetning i Bransjeundersøkelsen for 2007 en vekst på 12,5 prosent

Bransjeundersøkelsen viser at omsetningsøkningen fra 2005 til 2007 skyldes en kombinasjon av økt etterspørsel etter advokattjenester og en økning i de gjennomsnittlige timeprisene for slike tjenester. Undersøkelsen viser en netto økning i antall advokater beskjeftiget i advokatvirksomheter (firmaer og enkeltpersonforetak) på 429 i forhold til 2005. I tillegg viser undersøkelsen en økning i den gjennomsnittlige timeprisen for advokattjenester på 1,9 prosent pr. år i samme periode. (Se punkt 5.2, side 27) Gjennomsnittlig omsetning for alle advokater i bransjen økte fra kr 1,7 millioner i 2005 til nesten kr 1,9 millioner i 2007. (Omsetning er definert som brutto salg av advokattjenester og må ikke forveksles med inntekt som fremkommer etter at alle kostnader er trukket fra.)

3.2. Omsetning fordelt på markedssegmenter

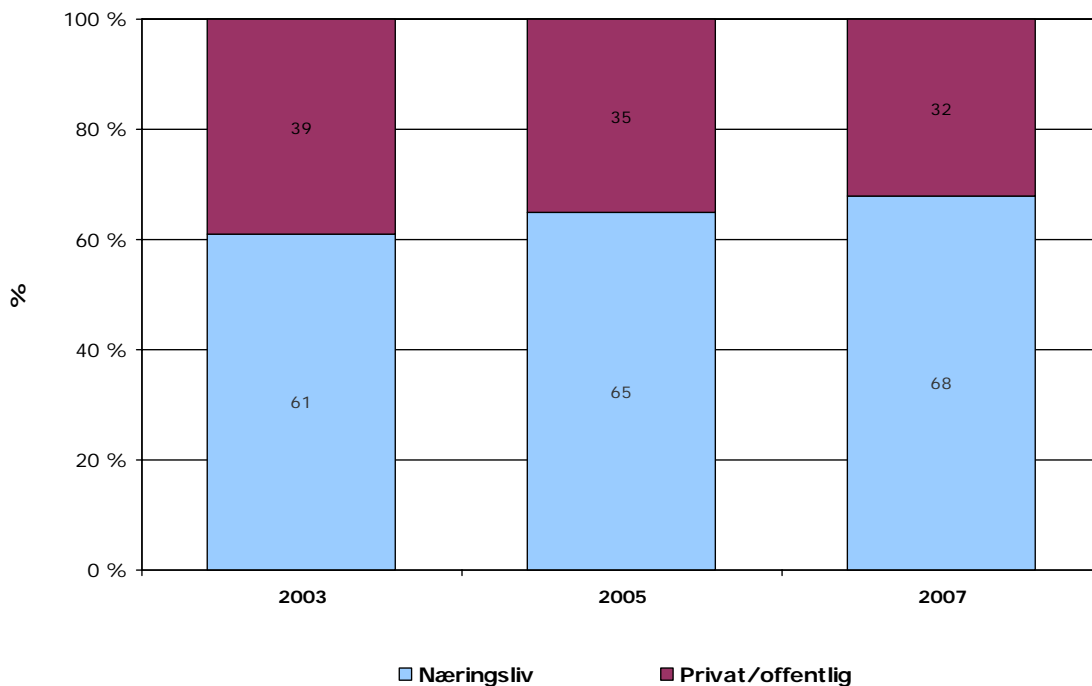
Deler man totalomsetningen på kr 9,5 milliarder på markedssegmenter, står næringslivssegmentet i 2007 for 68 prosent, mens det private og offentlige segmentet kombinert står for 32 prosent.

Figur 2: Fordeling på hovedsegmenter i 2007

Tendensen med at næringslivssegmentet øker sin andel av totalomsetningen i perioden fra 2003 til 2005 fortsetter frem til 2007 og gjenspeiler det gjennomgående høye aktivitetsnivået i næringslivet i denne perioden. Som en indikator på denne utviklingen kan det vises til at det i 2003 var fire nye aksjenoteringer på Oslo Børs. Dette tallet steg til 19 i 2004 og har ligget mellom 30 og 40 i årene frem til og med 2007. Tallet på emisjoner i børsnoterte selskaper følger noe av det samme mønsteret med 82 emisjoner i 2003 stigende til 310 emisjoner i 2007 (ekskl. emisjoner til ansatte).

Figur 3: Fordeling på hovedsegment 2003 - 2007

4. ADVOKATENES INNTEKTER

Undersøkelsen viser at det er store forskjeller i advokatenes inntekter på tvers av stillingskategori, virksomhetstype, geografi, alder og kjønn.

For eiere av virksomheter viser undersøkelsen inntekt definert som resultat/resultatandel av virksomheten, inklusiv eventuell lønnsinnberettet lønn, styrehonorarer, andre lønnsinnberettede honorar og utbytte som ikke inngår i resultatet/resultatandelen. Dette gjelder både for eiere i enkeltpersonforetak og partnere i advokatfirmaer.

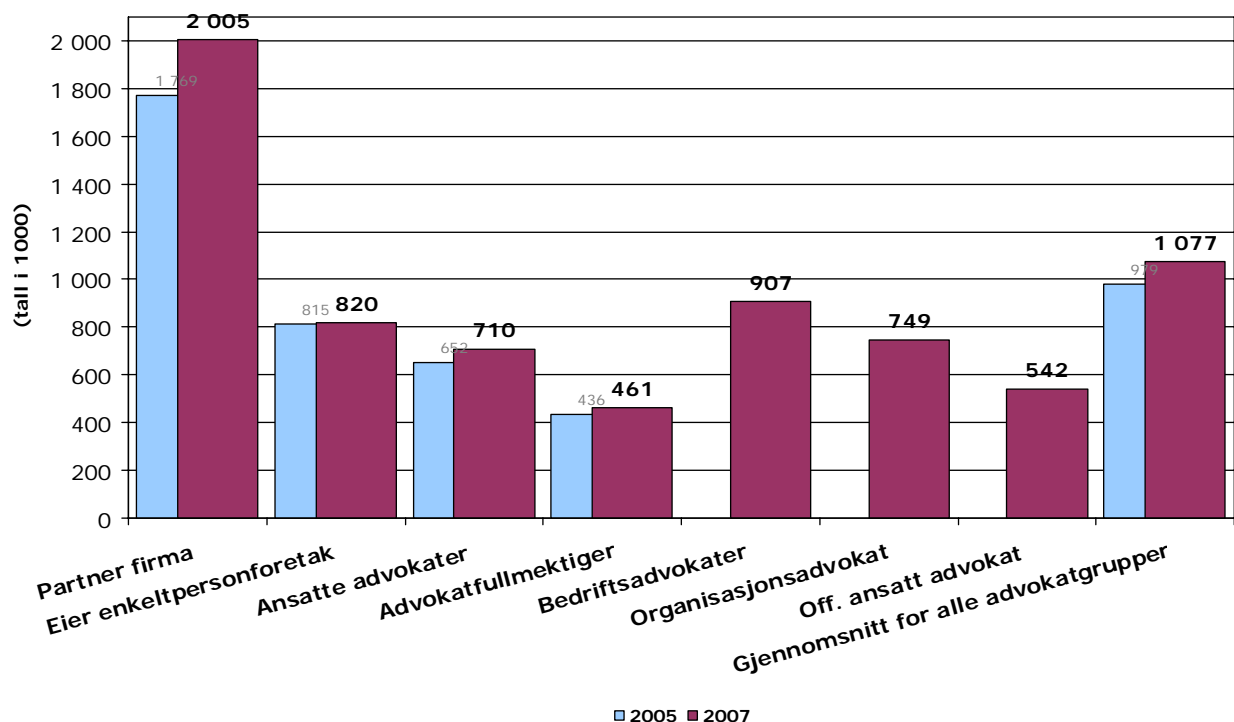
For advokater ansatt i advokatvirksomheter, advokatfullmektiger og advokater ansatt i bedrifter, organisasjoner og offentlig sektor viser undersøkelsen inntekt definert som mottatt lønn og bonus.

Gjennomsnittsinntekten for alle advokater og fullmektiger i undersøkelsen var i 2007 på kr 1 077 000. Dette representerer en økning på 4,8 prosent pr. år fra 2005. I perioden 2003 til 2005 var den årlige økningen knappe 6 prosent.

4.1. Gjennomsnittlig inntekt pr. stillingskategori

Ser man på inntekt pr. stillingskategori som vist i figur 4, viser bildet betydelige variasjoner.

Figur 4: Gjennomsnittlig inntekt pr. stillingskategori

Merknad: Tallene som vises for 2005 for kategoriene ansatt advokat og advokatfullmektig, er korrigert i forhold til det som vises i rapporten for 2005. Tallene er korrigert for bonus for å gjøre den sammenlignbare med tallene for 2007.

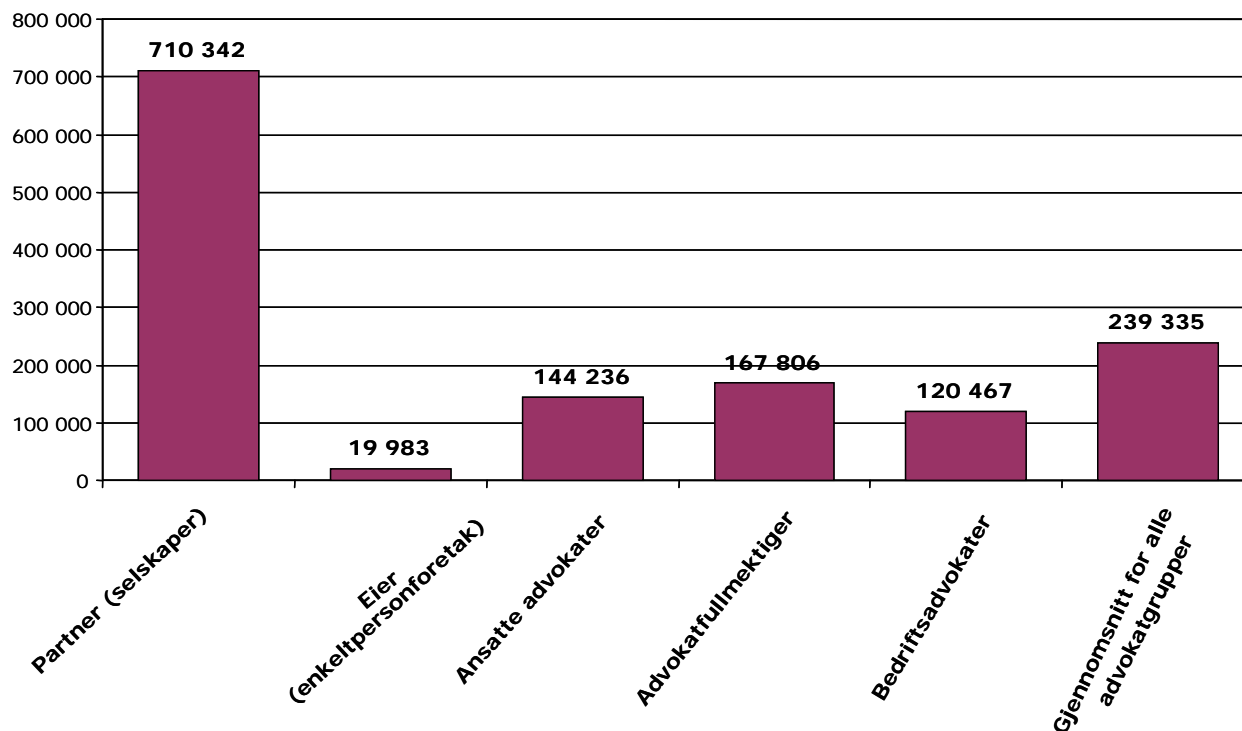
Den gjennomsnittlige inntekten for stillingskategori partner økte fra ca. kr 1,8 millioner i 2005 til ca kr 2,0 millioner i 2007. Dette tilsvarer en økning pr. år på 6,5 prosent. Den gjennomsnittelig inntekten pr. partner ligger 86 prosent over gjennomsnittet for alle stillingskategorier. Denne forskjellen er på linje med det den var i Bransjeundersøkelsen for 2005. Eiere av enkeltpersonforetak har en gjennomsnittlig inntekt som utgjør 41 prosent av gjennomsnittlig inntekt for partnerne. Dette er 5 prosentpoeng mindre enn i 2005.

For stillingskategorien eier av enkeltpersonforetak viser undersøkelsen bare en marginal inntektsutvikling fra 2005 til 2007. For ansatte advokater var økningen 4,3 prosent pr. år og for advokatfullmektiger var den 2,7 prosent pr. år.

På grunn av en oppsplitting av kategorien bedriftsadvokat, viser undersøkelsen ikke sammenlignbare tall for denne kategorien eller de to nye kategoriene organisasjonsadvokat og offentlig advokat. Tallene for 2007 viser imidlertid at advokater ansatt i bedrifter inntektsmessig ligger relativt nær gjennomsnittet for alle advokater. Bedriftsadvokatene har en gjennomsnittlig lønn som ligger 67 prosent høyere enn advokatene ansatt i offentlig sektor – med organisasjonsadvokatene plassert mellom disse to.

Inntektsøkningen i stillingskategori partner kan virke lav sett i lys av den sterke veksten i omsetning i bransjen i perioden 2005 til 2007. En medvirkende årsak er at det har vært en stor netto tilvekst av personer i kategorien i perioden. Netto tilveksten i kategorien var på 237 personer. Ser vi på utviklingen for like utvalg, blir bildet noe annerledes.

Figur 5: Inntektsutvikling for like utvalg

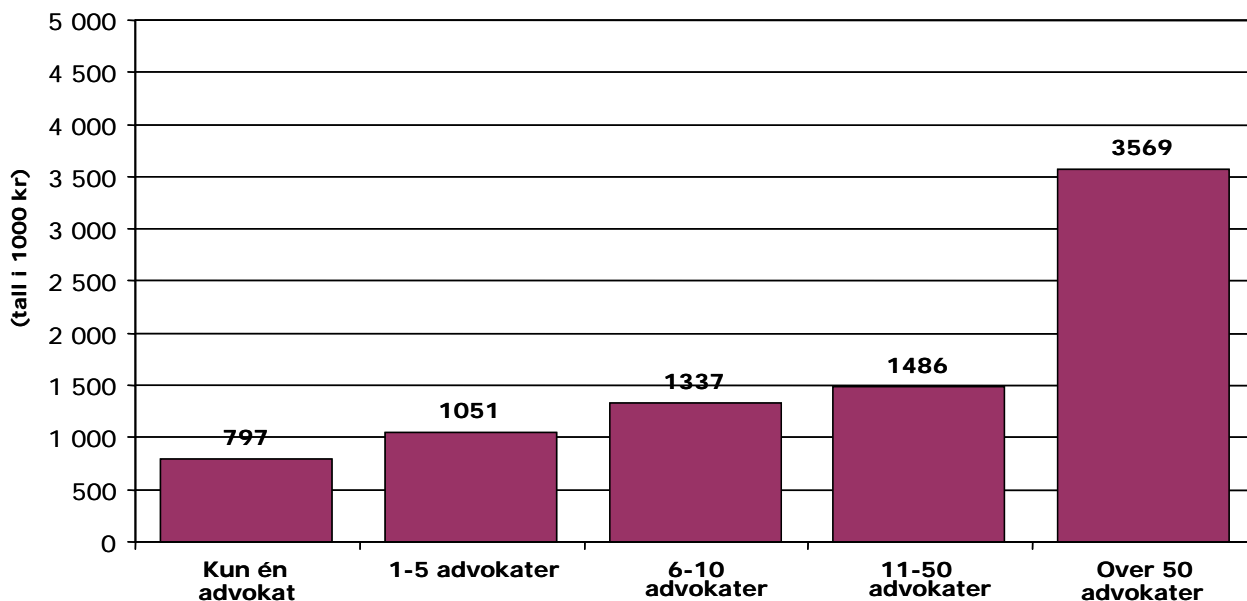

Figur 5 viser at det har funnet sted en mer betydelig utvikling i inntekt for like utvalg i alle kategorier enn det som fremkommer i figur 4. Størst er forskjellen for stillingskategorien partner. Sammenlikningen mellom like utvalg viser at de partnere som også var partnere i forrige undersøkelse, har hatt en økning i inntekt på drøye 18 prosent pr. år fra 2005 til 2007. Sammenlikningen mellom like utvalg i kategorien eier av enkeltpersonforetak, viser på den annen side kun marginal vekst.

Grunnen til det fremkommer forskjeller mellom figur 4 og 5 er primært at det har vært en netto tilvekst av personer i de ulike kategoriene og at inntektsnivået for dem som gikk ut av en stillingskategori var høyere enn for dem som kom inn i kategorien.

Bryter man gjennomsnittlig inntekt for firmapartnere og eiere av enkeltpersonforetak ned på kriteriet virksomhetsstørrelse, ser man at det danner seg tre nivåer. Det er en vesensforskjell mellom gjennomsnittet for advokater som operer alene eller er mindre enn fem advokater og for dem som er flere enn 5 advokater. Det er også en vesensforskjell i gjennomsnittlig inntekt mellom partnerne i virksomheter opp til 50 advokater og partnerne i virksomheter med mer enn 50 advokater.

Figur 6: Gjennomsnittlig inntekt for eier/partner i forhold til firmaets størrelse

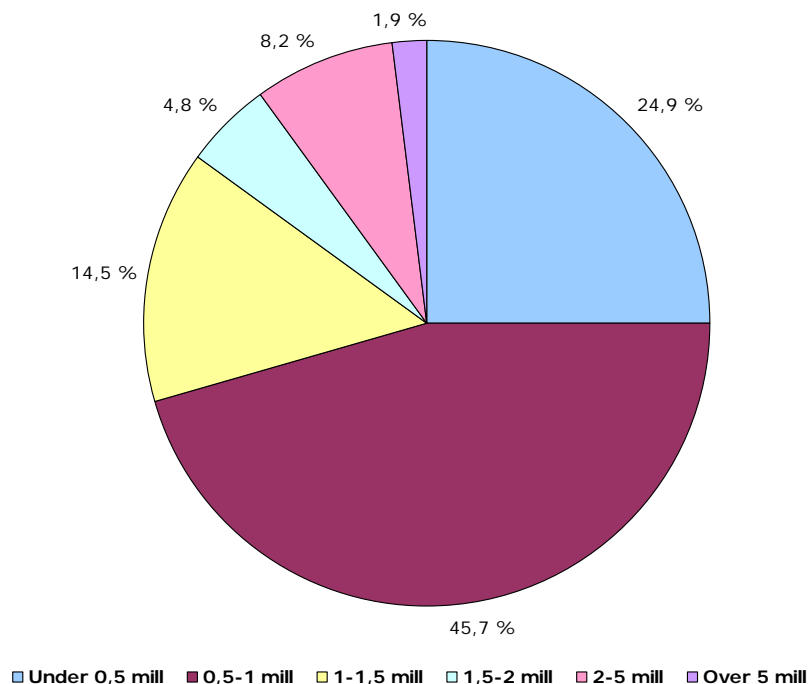

Tallene i figur 6 er konsolidert med tallene fra firmadelen av undersøkelsen. Det kan forekomme avvik i aggregerte tall for inntekt i medlemsdelen og firmadelen når det gjelder inntekt for eiere og partner. Det legges til grunn at dette hovedsakelig skyldes at deler av resultatet i en virksomhet blir liggende igjen i virksomhet som reserver og tas ikke med når medlemmene rapporterer sine inntekter. I figur 6 er denne differansen rullet tilbake til eiernes/partnernes inntekter.

4.2. Fordeling av inntekt på inntektskategorier

En fordeling av de rapporterte inntektene på ulike størrelseskategorier, viser at 25 prosent av advokatene har en inntekt på under Kr 500 000 pr. år, mens 70 prosent har en inntekt på under kr 1 million. Kun 10 prosent av advokatene har en inntekt i 2007 på mer enn kr 2 millioner.

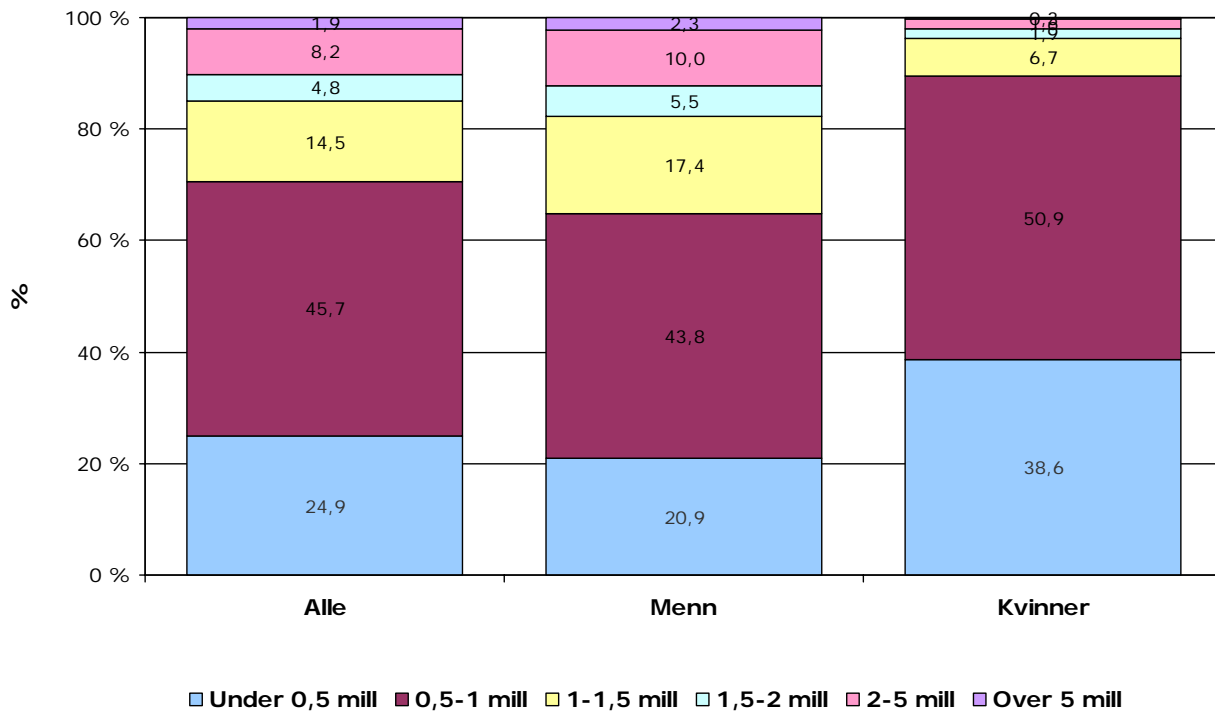
Figur 7: Fordeling av inntekt på inntektskategorier

Stillingskategorien partner er overrepresentert i inntektskategorien over kr 2 millioner. Knappe en tredel av partnerne ligger i denne kategorien.

Som det fremgår av figur 8, er det også skjevheter i fordelingen av advokater på inntektskategorier i forhold til kjønn. Mens 65 prosent av mennene i undersøkelsen tjener under kr 1 million, er kvinneandelen i denne kategorien hele 90 prosent. (Inntektsforholdene for kvinner og menn belyses nærmere i punkt 4.5., side 22.)

Figur 8: Fordeling av inntekt på inntektskategorier og kjønn

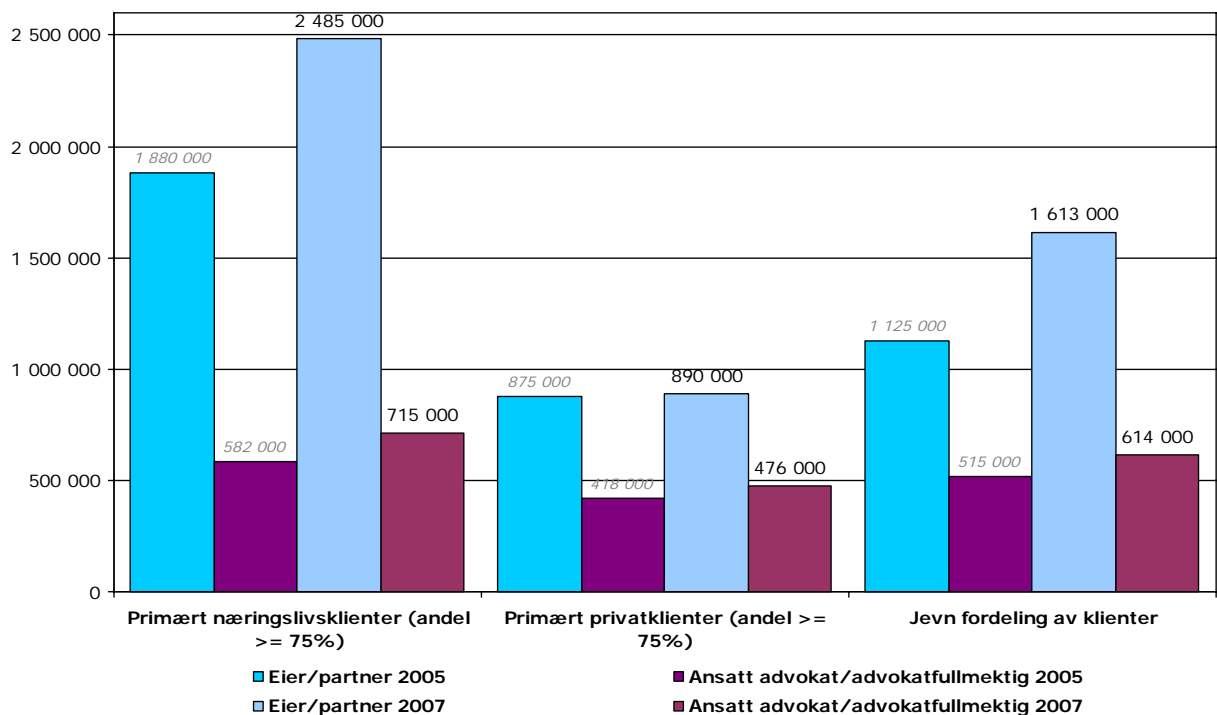
4.3. Gjennomsnittelig inntekt i forhold til markedsfokus

I dette avsnittet vurderes gjennomsnittlig inntekt i forhold til hvilket hovedfokus de enkelte advokater og firmaer har i forhold til kunde-segmenter. Det skilles mellom tre grupper avhengig av hvordan omsetningen fordeler seg:

- Primært næringsliv (andel næringslivsklienter 75 prosent eller mer)
- Primært privat (andel privatklienter 75 prosent eller mer)
- Jevn fordeling næringslivsklienter/privatklienter

En slik sammenligning viser at det er store inntektsforskjeller mellom dem som primært arbeider med saker for næringslivskunder og dem som primært arbeider med private saker.

Figur 9: Gjennomsnittsinntekt for advokater i forhold til markedsfokus

Merknad: Alle nominelle verdier gjelder utvalget. Tallene er ikke vektet.

Undersøkelsen viser at den gjennomsnittlige inntekten i 2005 for en eier/partner som primært jobber med næringslivskunder var nærmere 180 prosent høyere enn for en partner som primært jobber med private kunder. Forskjellen har økt fra 2005 da den var 115 prosent. For øvrige advokater i virksomhetene var den gjennomsnittlige inntekten 50 prosent høyere i de virksomheter som primært arbeider med næringslivskunder i forhold til de som primært arbeider med private

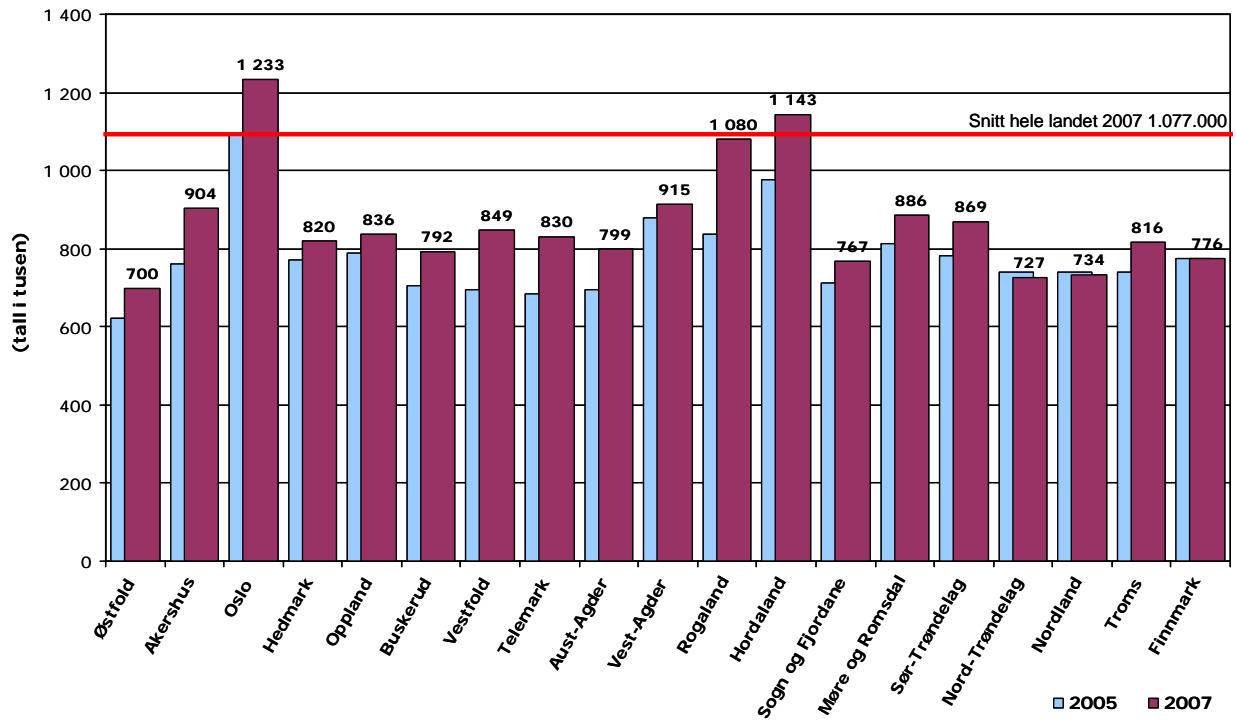
kunder. Det er også verdt å legge merke til inntektsutviklingen for de advokater som primært jobber med private klienter, har vært meget begrenset i perioden 2005 til 2007.

Årsaken til den store forskjellen i gjennomsnittlig inntekt for eiere og partnere i næringslivssegmentet og privatsegmentet ligger delvis i det faktum at det anvendes høyere gjennomsnittlige timepriser mot næringslivskunder. (Se figur 15, side 27.) Viktigere for forskjellen er det at en overveiende del av de femti største firmaene har fokus på næringslivssegmentet. Partnerne i disse virksomhetene har inntekt både fra eget salg av tjenester og andel av det resultatet som skapes i firmaet som helhet. Dette bidrar til å trekke gjennomsnittet oppover.

4.4. Gjennomsnittlig inntekt i forhold til fylke

Når det gjelder den gjennomsnittlige inntekten for alle stillingskategorier analysert pr. fylke, ligger Oslo og Hordaland over gjennomsnittet og Rogaland temmelig nær gjennomsnittet.

Figur 10: Gjennomsnittlig inntekt pr. fylke

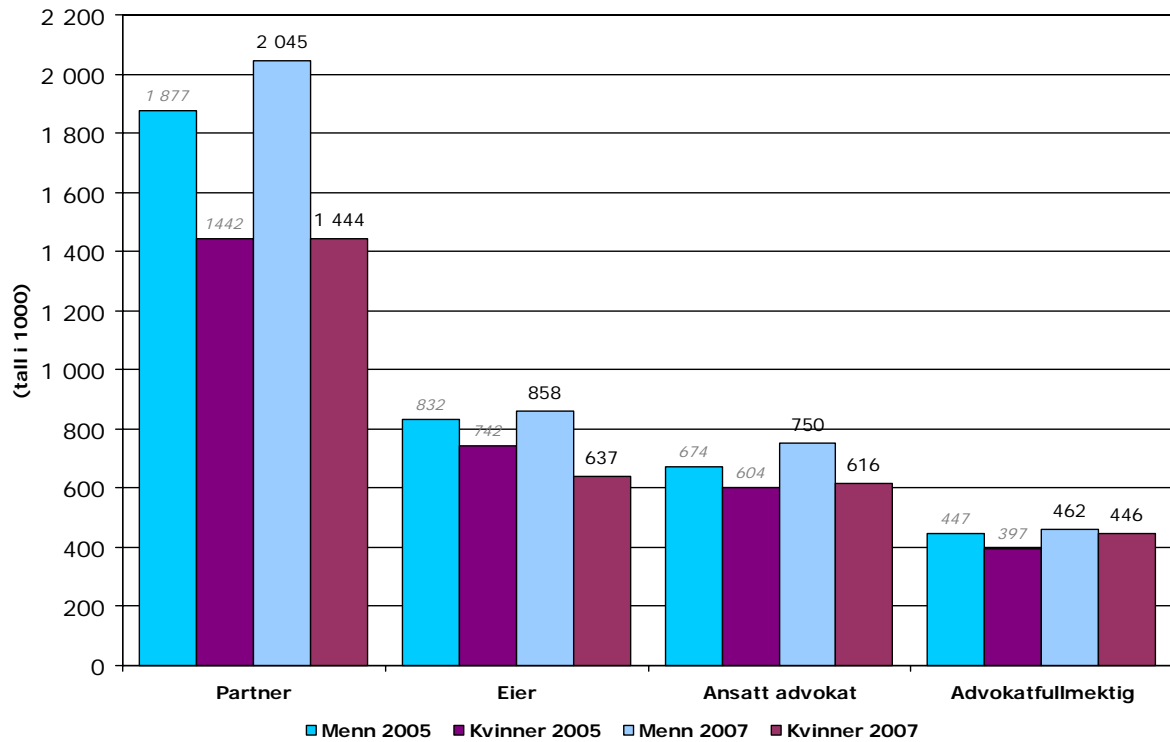

Forskjellen mellom laveste og høyeste gjennomsnittlige inntekt pr. fylke i 2007 var på 72 prosent. Dette er på nivå med forskjellen som ble målt i 2005. Lavest gjennomsnittlige inntekt ble rapportert i Østfold, mens Oslo lå høyest.

4.5. Gjennomsnittlig inntekt for kvinner og menn

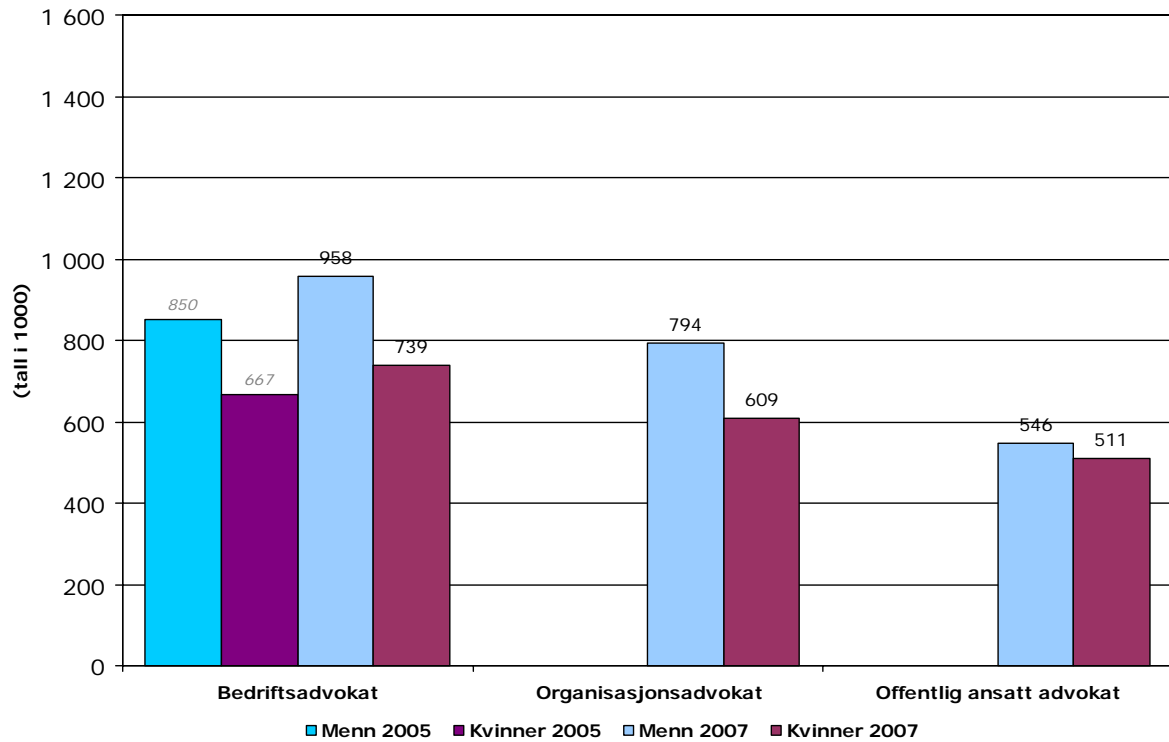
Undersøkelsen viser at menn hadde høyere inntekt enn kvinner i alle stillingskategoriene i 2007. Dette var også tilfelle i 2003 og 2005.

Figur 11: Gjennomsnittsinntekt for kvinner og menn pr. stillingskategori i advokatvirksomhetene

Figur 12 viser gjennomsnittlig inntekt for kvinner og menn i stillinger utenfor advokatvirksomhetene.

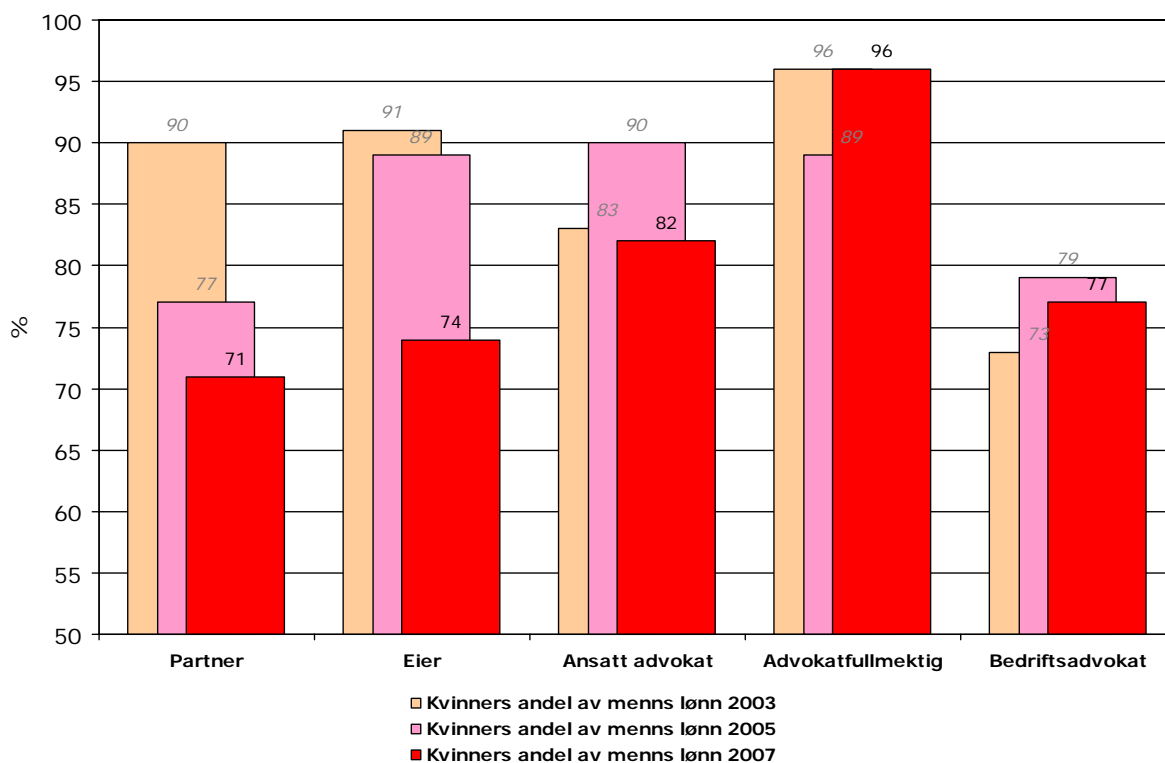
Figur 12: Gjennomsnittlig inntekt for kvinner og menn i stillinger utenfor advokatvirksomhetene

Merknad: Det finnes ingen data for advokater ansatt i organisasjoner eller offentlig sektor i 2005 da de ikke var tatt ut som egne grupper i den undersøkelsen.

I figur 13 fokuseres det på den relative forskjellen i gjennomsnittlig inntekt for kvinner og menn i de ulike stillingskategoriene.

Figur 13: Relative forskjell i gjennomsnittlig inntekt for kvinner og menn i de ulike stillingskategoriene fra 2003 - 2007.

Figuren viser en utvikling som kan virke overraskende. Etter at lønns-gapet mellom kvinner og menn var relativt stabilt i to stillingskategorier og ble betydelig redusert i to andre kategorier fra 2003 til 2005, viser Bransjeundersøkelsen for 2007 at inntektsgapet øker igjen for fire av fem stillingskategorier.

For eier/partner har gapet økt siden 2003 og kvinner har en gjennomsnittlig inntekt i denne kategorien i 2007 som er 66 prosent av gjennomsnittet for menn.

For ansatte advokater har lønns-gapet falt tilbake til det nivået det hadde i 2003. Kvinner i denne kategorien har i 2007 en inntekt som utgjør 82 prosent av gjennomsnittet for menn.

For advokatfullmektiger er lønns-gapet redusert siden 2005 og er på kun 4 prosentpoeng i 2007, mens lønns-gapet for bedriftsadvokatene ble større i samme periode. I 2007 hadde kvinner en gjennomsnittlig inntekt i denne kategorien som utgjorde 77 prosent av gjennomsnittet for menn.

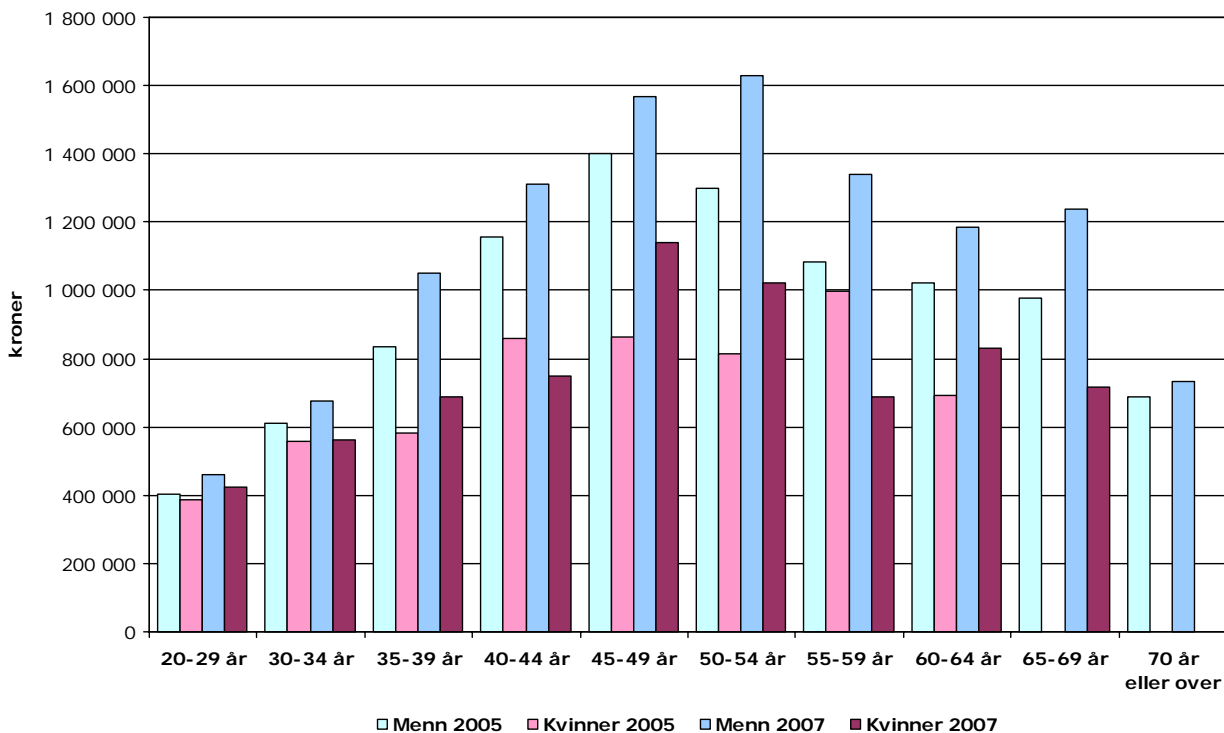
Det finnes i Bransjeundersøkelsen lite data som kan kaste ytterligere lys over årsaken til denne utviklingen. Det skal imidlertid pekes på at i tre av de fire stillingskategoriene hvor vi har sammenlignbare data, så har inntektene økt både for menn og kvinner fra 2005 til 2007. Endringene i

inntektsgapet mellom menn og kvinner påvirkes følgelig av at økningen i inntekt er forskjellig for menn og kvinner.

Likeledes viser Bransjeundersøkelsen at kvinner gjennomsnittlig rapporterer å arbeide noe mindre enn menn. (Se punkt 7.3.1., side 45.)

Dersom man ser på inntekt fordelt på alder og kjønn for advokatene i advokatvirksomhetene, gjenkjennes bildet fra figur 11.

Figur 14: Gjennomsnittlig inntekt for advokater i virksomhetene fordelt på alder og kjønn

Undersøkelsen viser at menn i advokatvirksomhetene i 2007 har høyere gjennomsnittlig inntekt enn kvinner i samtlige aldersgrupper.

I den laveste aldersgruppen er forskjellen marginal, men øker så progressivt frem til aldersgruppen 50-54 år.

Mønsteret for menn er at inntektene tiltar frem til aldersgruppen 50-54 år, og de avtar deretter relativt sakte frem mot høyeste aldersgruppe. For kvinner er mønsteret noe av det samme, men de når inntektstoppen i aldersgruppen 45-49 år. Undersøkelsen viser også at kvinner forlater bransjen tidligere enn menn. I 2005 var det ingen kvinner representert i de to høyest aldersgruppene, i 2007 ingen i den høyeste aldersgruppen.

5. TIMEPRISER

Undersøkelsen viser at det er store forskjeller på hvilke priser man må betale for advokattjenester. Forskjellen er først og fremst avhengig av hvilken type kompetanse som kjøpes og dernest hvor i landet tjenesten kjøpes.

I undersøkelsen analyseres timeprisene i forhold til en rekke forskjellige kriterier. To av disse er "kundefokus" (se punkt 4.3., side 19) og "markeds-segment". Når timeprisene analyseres i forhold til de enkelte virksomheters markedsfokus, får man det mest reelle bildet av hva de ulike kundetyperne *må* betale for kjøp av advokattjenester.

Når timeprisene brytes ned på markedssegmenter, som "privat" og "næringsliv", får man frem et gjennomsnittstall for hva alle virksomheter i undersøkelsen, uavhengig av størrelse og spesialisering, oppnår som timepris for kunder i hvert av segmentene. Det innebærer at tallet for segmentet private klienter påvirkes av de timepriser som oppnås av de store, næringslivsorienterte advokatfirmaene når disse har oppdrag for private klienter.

5.1. Definisjon

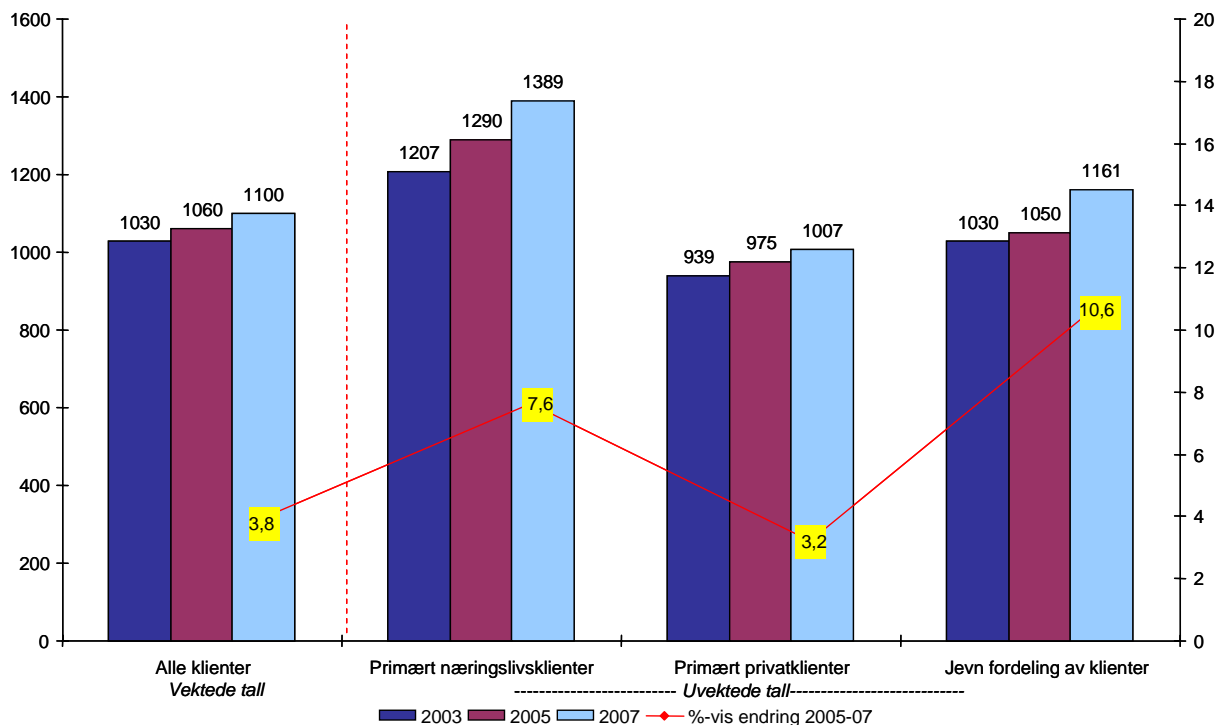
I bransjeundersøkelsen er det et mål å få et bilde av hvilke priser advokater reelt får for det arbeidet de gjør. For å få frem et mest mulig realistisk bilde av dette er det i undersøkelsen spurt om hva som er advokatens gjennomsnittlig utfakturerte timepris. Ved å bruke denne definisjonen søker vi å få et mest mulig realistisk bilde av hvilke inntekter advokatene virkelig får ut av hver time. Dette tallet er ikke nødvendigvis identisk med den timepris som advokater tilbyr sine tjenester for. Når vi gjør beregninger av gjennomsnittlig utfakturert timepris på aggregerte nivåer, har vi i denne prisen både tatt hensyn til antall personer pr. firma i hver stillingskategori.

Det skal dessuten presiseres at alle timeprisene som oppgis i undersøkelsen er eksklusiv merverdiavgift.

5.2. Gjennomsnittlig utfakturert timepris

Undersøkelsen viser at den gjennomsnittlige utfakturerte timeprisen på tvers av alle kundesegmenter og regioner er kr. 1100, ekskl. merverdiavgift. Dette er en økning på 1,9 prosent pr. år fra 2005. I samme periode var den gjennomsnittlige økningen i offentlig salærsats på 2,1 prosent pr. år.

Figur 15: Gjennomsnittlig utfakturert timepris og gjennomsnitt i forhold til kundefokus

Som det fremgår av figur 15, var den gjennomsnittlige utfakturerte timeprisen for de virksomhetene som primært arbeider med private klienter, kr 1007. Dette tilsvarer en økning på 1,6 prosent pr. år fra 2005. Dette er helt på linje med den gjennomsnittlige utviklingen i konsumprisindeksen (KPI) pr. år for årene 2006 og 2007.

Som i perioden 2004 og 2005 ble utviklingen i KPI for årene 2006 og 2007 påvirket i betydelig grad av fallende priser på visse importerte varer som klær, sko og elektriske artikler. Ser man på et utvalg innenlands produserte tjenester som helsetjenester og utdanning, var prisveksten for disse tjenestene større enn økning i prisen for advokattjenester i perioden.

For ordens skyld skal det bemerkes at den årlige økning i gjennomsnittlig utfakturert timepris på drøye 5 prosent for de virksomheter som har en jevn fordeling av omsetning mellom privatmarkedet og næringslivs-markedet, i særlig grad skyldes forskyvninger mellom kategoriene i

perioden. Det antas at den sterke veksten i næringslivssegmentet har ført en del virksomheter som tidligere primært betjente private klienter, over i kategorien for jevn fordeling av klientene. Dette gjør at disse virksomhetene får en ekstra sterk vekst i gjennomsnittlig utfakturert timepris ved at de får et større innslag av de relativt sett høyere timeprisene som brukes i næringslivssegmentet.

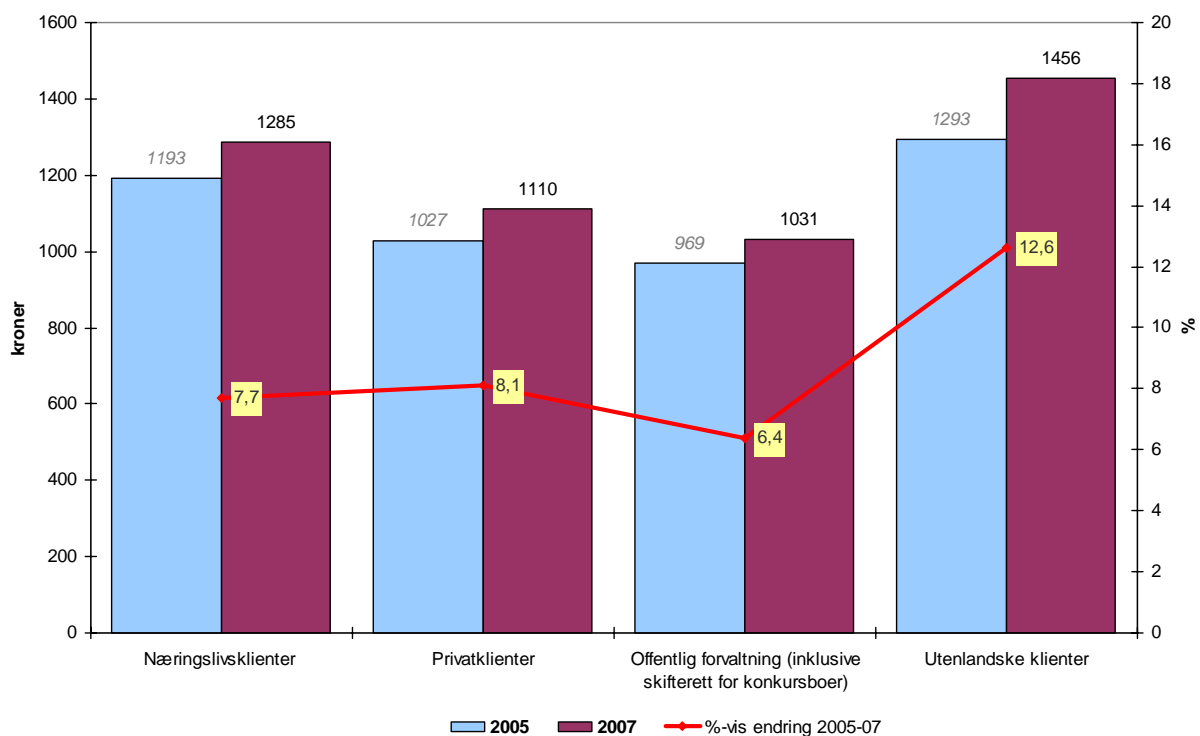
Forskjellen i gjennomsnittlig utfakturert timepris mellom de virksomheter som primært betjener næringslivsklienter og de som betjener private klienter var i 2007 på 38 prosent. I tråd med den stigende etterspørselen i næringslivssegmentet, økte denne forskjellen noe i forhold til 2005.

Det er viktig å være oppmerksom på denne relativt store forskjellen når det gjøres vurderinger av advokatbransjen. Det er næringslivet som bestiller oppdrag hos advokatene som betaler de høyeste prisene, mens private personer som trenger hjelp fra advokater i hverdagen, kan få slike tjenester for under kr 1000 pr time. En analyse av høyeste og laveste oppgitte utfakturerte timepris i Bransjeundersøkelsen viser at det laveste nivået for private kunder er på kr 500. (Se figur 23., side 36.) Det skal imidlertid presiseres at private kunder ikke får fradrag for merverdiavgift som kommer i tillegg til de priser som er nevnt her.

5.3. Gjennomsnittlig utfakturert timepris i ulike markedssegmenter

Dersom markedet segmenteres i ulike segmenter som vist i figur 16, viser undersøkelsen at de høyeste utfakturerte timeprisene oppnås hos utenlandske oppdragsgivere. Disse timeprisene ligger i størrelsesorden 15 – 30 prosent over de gjennomsnittlige oppnåede timeprisene i hvert av de andre markedssegmentene.

Figur 16: Gjennomsnittlig utfakturert timepris pr. markedssegment

Merknad: Tallene er uvektet.

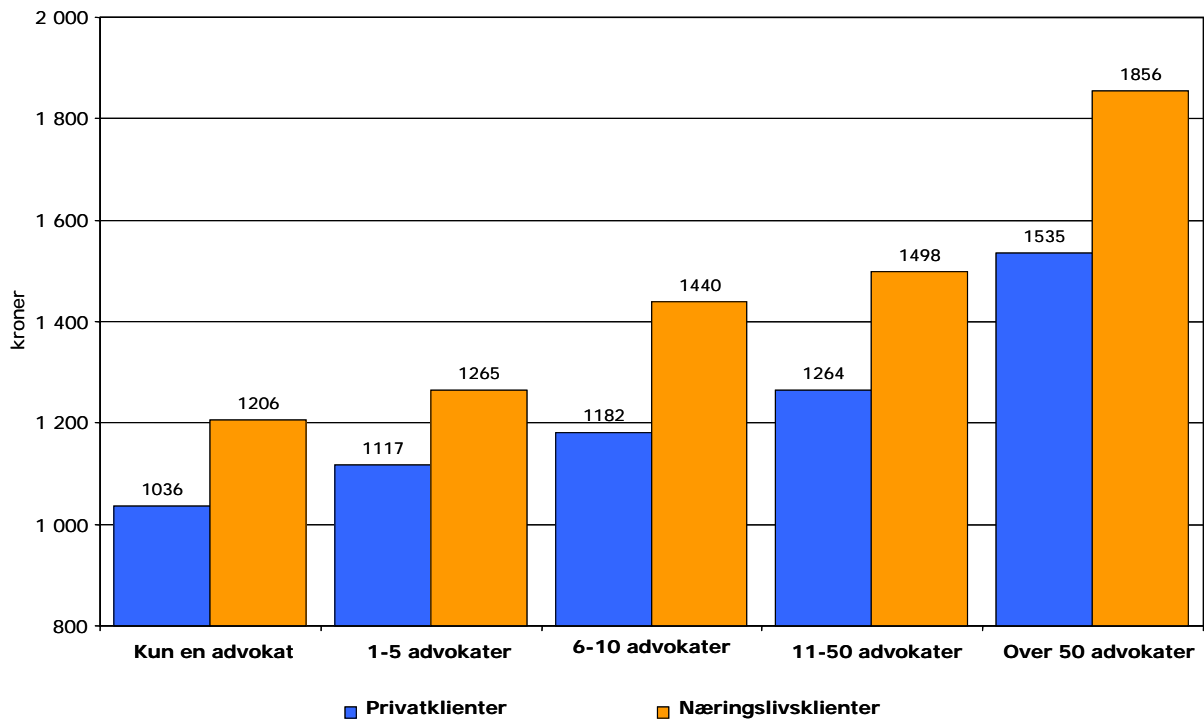
Dette viser at utenlandske klienter i stor utstrekning kjøper spesialiserte tjenester i det mest kostbare sjiktet av advokatenes tjenestespekter.

For ordens skyld skal det anmerkes at forskjellen på de timeprisene som fremkommer i forhold til en fordeling av virksomhetene etter deres kundefokus, skyldes at gjennomsnittene i figur 16 regnes ut fra et annet grupperingskriterium enn i figur 15. I klartekst vil det si at gjennomsnittet for for eksempel privatklienter i figur 16 også inneholder timepriser som de store, næringslivsorienterte virksomhetene tar når de betjener privatkunder.

5.4. Gjennomsnittlig utfakturert timepris i forhold til virksomhetsstørrelse

Undersøkelsen viser at gjennomsnittlig utfakturert timepris øker med antall ansatte advokater i virksomheten.

Figur 17: Gjennomsnittlig utfakturert timepris i forhold til virksomhetens størrelse

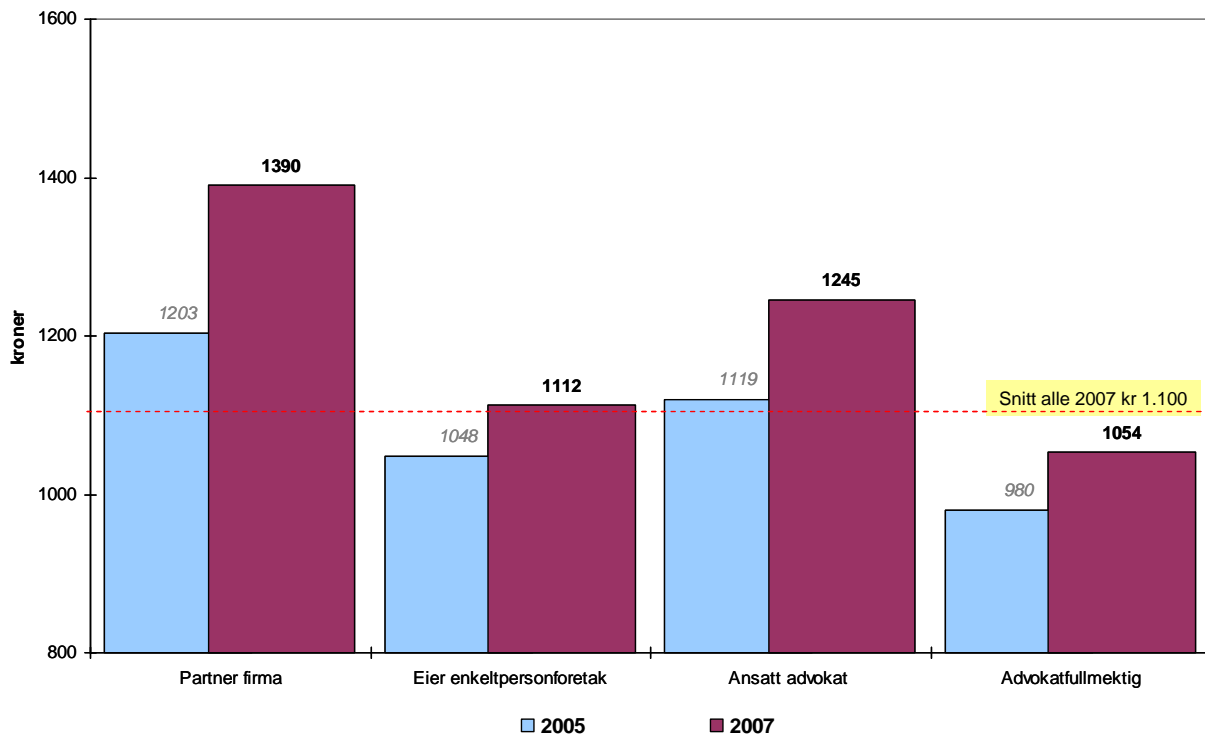
Merknad: Tallene er uvektet

I følge undersøkelsen er gjennomsnittlig oppgitt timepris for private klienter 48 prosent høyere i virksomheter med mer enn 50 advokater enn i virksomheter som bare beskjeftiger én advokat. For næringslivsklienter er forskjellen 54 prosent mellom de samme størrelseskategoriene. Det er nærliggende å tro at denne relativt store forskjellen skyldes en sterk grad av spesialisering blant advokatene i de store firmaene.

5.5. Gjennomsnittlig utfakturert timepris i forhold til stillingskategori

Undersøkelsen viser at stillingskategorien partner i advokatfirma har høyeste gjennomsnittlige utfakturert timepris med kr 1390, mens advokatfullmektig har lavest med kr 1054.

Figur 18: Gjennomsnittlig utfakturert timepris i forhold til stilling

Merknad: Uvektede tall

Gjennomsnittlig utfakturert timepris for stillingskategorien partnere i firmaer økte med 7,5 prosent pr. år i perioden 2005 til 2007. For ansatte advokater økte timeprisen med 5,5 prosent pr. år, mens økningen var 3,2 prosent pr. år for advokatfullmektiger. For eiere i enkeltpersonforetak var økningen 3 prosent pr. år.

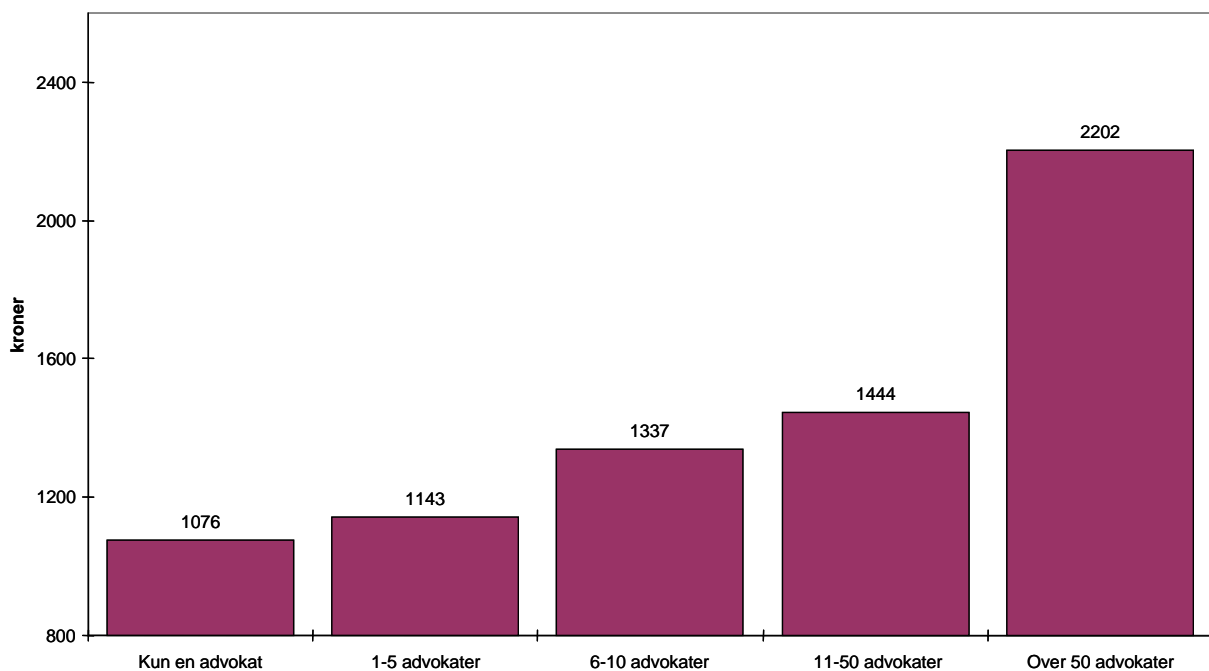
Gjennomsnittlig utfakturert timepris for partner i firmaer er i følge undersøkelsen 26 prosent høyere enn gjennomsnittet for alle stillingskategorier. Dette er en økning på 10 prosentpoeng i forhold til 2005.

Gjennomsnittlig utfakturert timepris for eier i enkeltpersonforetak ligger temmelig tett på gjennomsnittet. Det er nærliggende å tro at forskjellen skyldes at advokatfirmaene har en høyere andel av næringslivssegmentet enn enkeltpersonforetakene.

Ser man på den gjennomsnittlige utfakturerte timeprisen for stillingskategori eier/partner i forhold til virksomhetenes størrelser, fremgår det at partnerne i virksomheter med mer enn 50 advokater trekker gjennomsnittet kraftig oppover. Gjennomsnittet i denne størrelseskategorien ligger mer enn 50 prosent over gjennomsnittet i kategorien med 11-50 advokater.

På landsbasis er det imidlertid bare 17 virksomheter med mer enn 50 advokater.

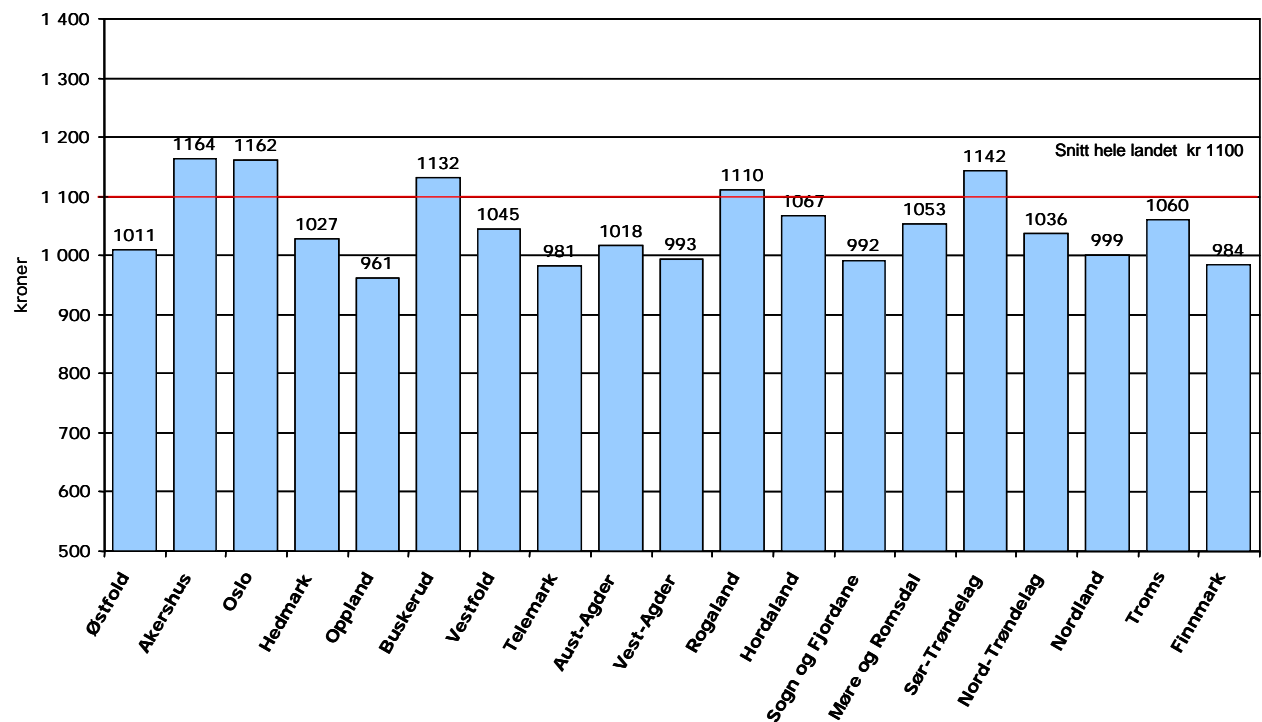
Figur 19: Gjennomsnittlig utfakturert timepris for partnere i forhold til virksomhetens størrelse

5.6. Geografiske variasjoner i gjennomsnittlig utfakturert timepris

Undersøkelsen viser at det er til dels betydelige forskjeller i den utfakturerte timepris som oppgis på tvers av landet. Mønsteret ser i store trekk ut til å være likt det man finner på en rekke andre samfunnsområder, nemlig at Oslo og andre fylker med store byer trekker gjennomsnittene oppover når det gjelder priser og kostnader.

Figur 20: Gjennomsnittlig utfakturert timepris pr. fylke

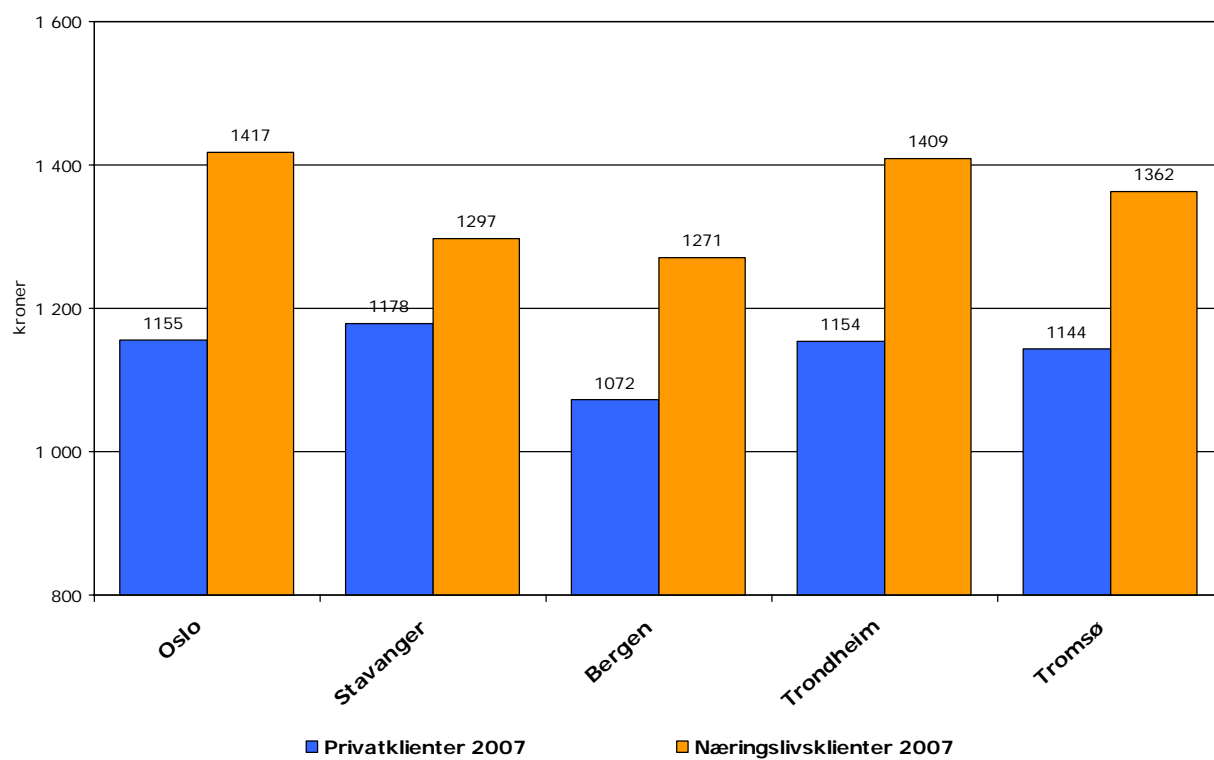

Merknad: Uvektede tall, justert for uteliggere.

Forskjellen på laveste nivå og høyeste nivå basert på en fylkesvis fordeling i 2007 er 21 prosent – som er på nivå med målingen i 2005. Laveste nivå er registrert i Oppland, mens høyeste nivå er registrert i Oslo og Akershus.

Dersom man ser på de fem største byene isolert (figur 21), er forskjellen mellom høyeste og laveste gjennomsnittlige utfakturerte timepris 11,5 prosent i næringslivssegmentet og under 10 prosent i privatsegmentet.

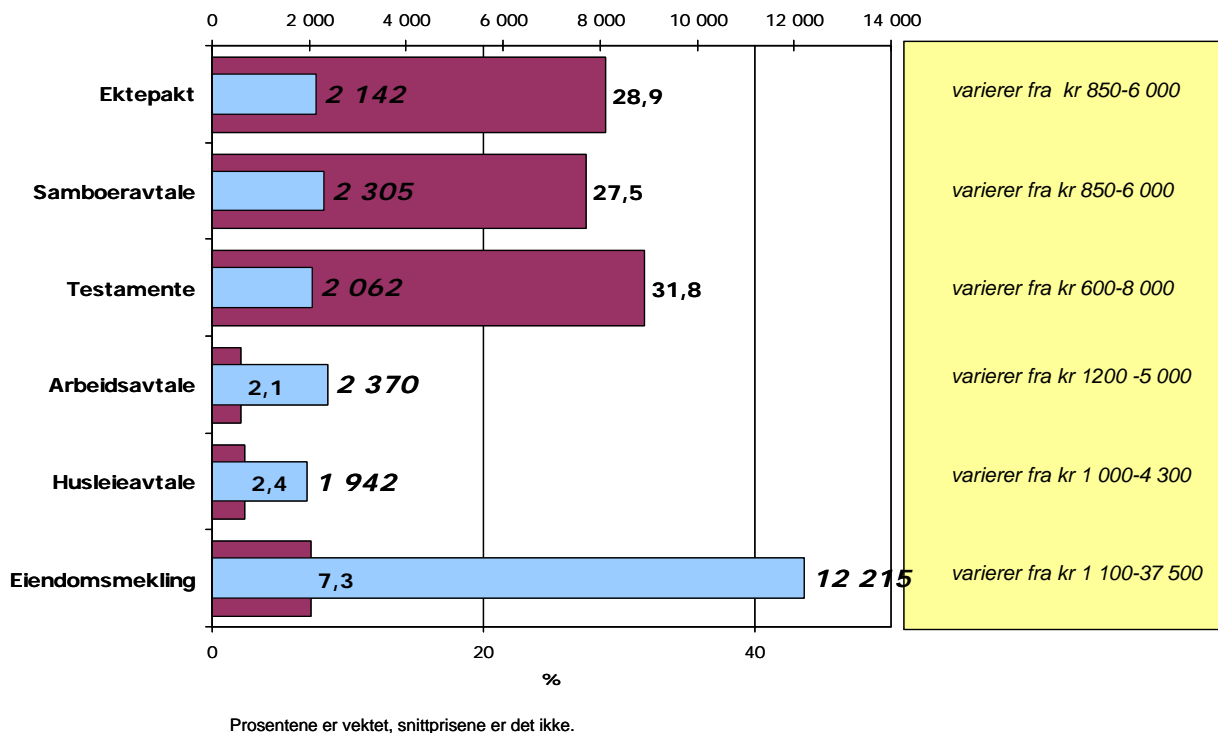
Figur 21: Gjennomsnittlig utfakturert timepris i de største byene

5.7. Faste priser for advokattjenester

I bransjeundersøkelsen for 2007 ble det for første gang undersøkt i hvilket omfang advokatvirksomhetene oppgir faste priser for fem definerte tjenester. Av de fem definerte tjenestene var det bare for ektepakt, samboeravtale og testamente at det ble registrert et visst omfang av fastpriser. Som det fremgår av figur 22 var det også meget betydelige forskjeller i de fastprisene som ble oppgitt.

Figur 22: Andel virksomheter som oppgir faste priser og gjennomsnittet for ulike tjenester i 2007

5.8. Høyeste og laveste oppgitte og annonserte timepris

Det er et påfallende trekk i undersøkelsen at avstanden mellom laveste og høyeste oppgitte gjennomsnittlig utfakturerte timepris er størst i storbyfylkene. I Oslo er høyeste gjennomsnittlig utfakturerte timepris for segmentet privatkunder i følge undersøkelsen mer enn fire ganger så høy som laveste pris. For næringslivskunder er høyeste nivå drøye tre ganger høyere enn laveste nivå. Med ett unntak har Oslo registrert både laveste og høyeste utfakturert timepris i næringssegmentet så vel som i privatsegmentet.

For å få et bilde av hvilke timepriser bransjen bruker når de annonserer sine tjenester, ble det som en del av Bransjeundersøkelsen gjort et søk på de 100 største advokatfirmaenes hjemmesider og funnene ble sammenlignet med det som var oppgitt i Bransjeundersøkelsen. Søket ble gjort våren 2006 og gjelder følgelig timepriser i 2008, mens de oppgitte utfakturerte timepriser er beregnet på bakgrunn av bransjens rapporterte gjennomsnittstall for 2007.

Av de 100 hjemmesidene som ble undersøkt var det 62 som oppga timepriser. Dette er en markant økning i forhold til den undersøkelsen som ble gjort i 2006. Den gang var det 35 virksomheter som oppga timepriser på sine hjemmesider. Undersøkelsen viser også denne gangen at det er en markant forskjell på høyeste og laveste annonserte og oppgitte timepris i de to hovedsegmentene privat og næringsliv.

Figur 23: Laveste og høyeste annonserte og oppgitte utfakturerte timepris

	Næringsliv		Privat	
	Lavest	Høyest	Lavest	Høyest
Annonserte timepriser	750	3500	800	2500
Oppgitte utfakturerte timepriser	600	2400	500	2040

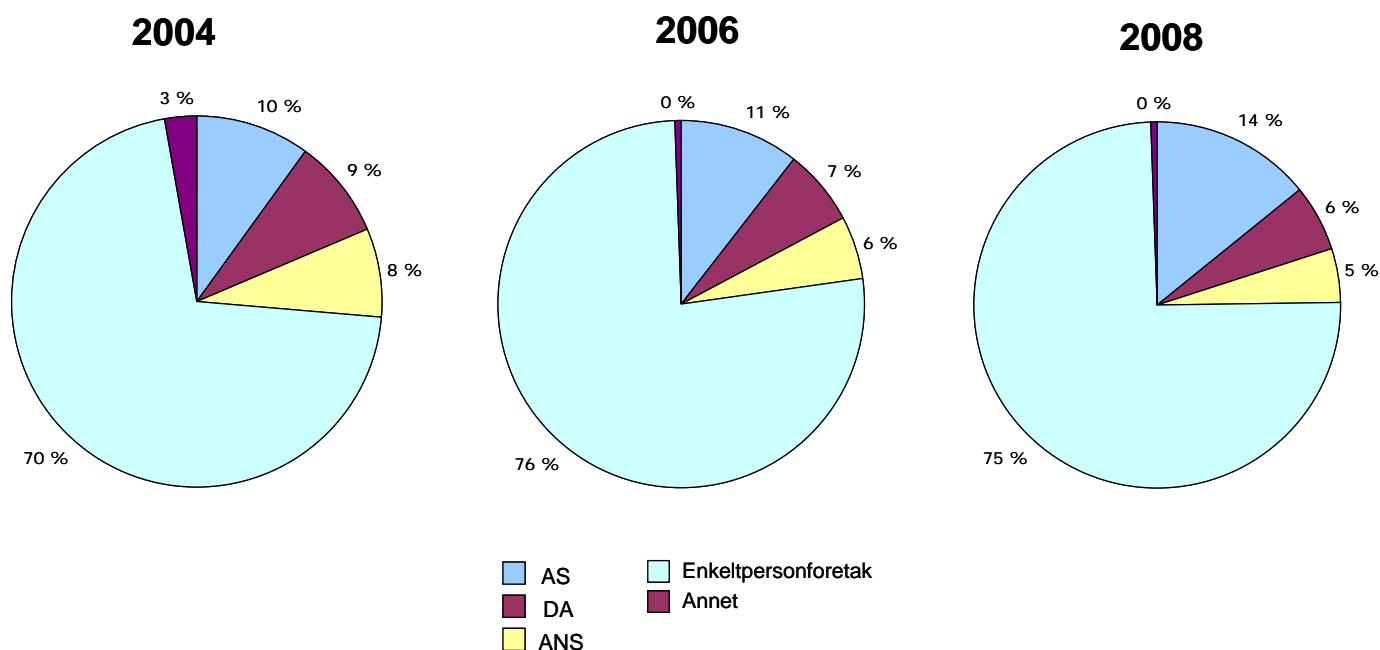
6. ADVOKATBRANSJEN I NORGE

6.1. Virksomheter og organisering

Tallene i denne delen av undersøkelsen er tall som reflekterer situasjonen slik den var ved tidspunktet for innsamling av data i 2006 og våren 2008.

Totalt sett omfatter undersøkelsen 1870 virksomheter, en økning på 35 i forhold til tidspunktet for datainnsamling i 2006. Økningen i antall virksomheter er noe lavere enn økningen fra 2004 til 2006.

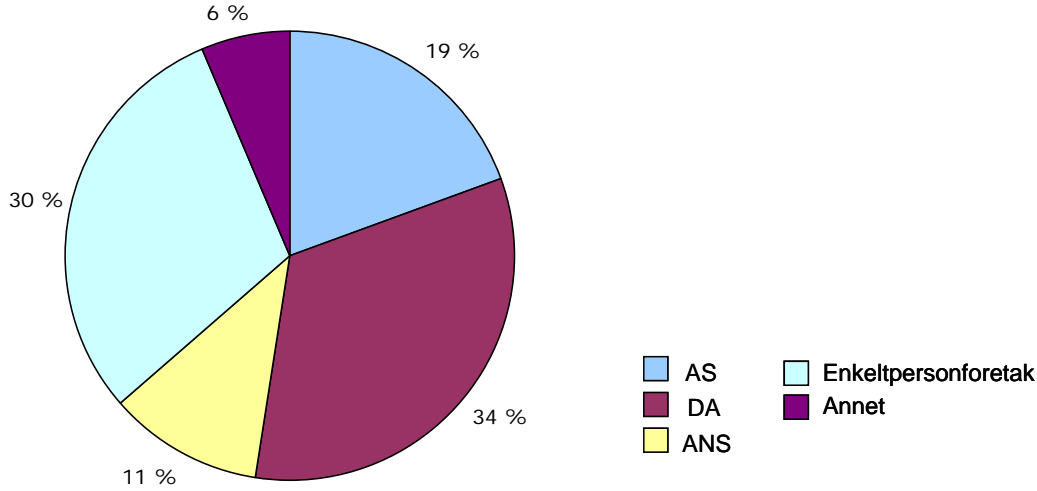
Figur 24: Antall advokatvirksomheter pr. selskapsform

Det er et særtrekk ved bransjen at tre fjerdedeler av virksomhetene er enkeltpersonforetak. De resterende fordeler seg på selskapsformene AS, DA og ANS. Fra 2004 til 2008 har andel aksjeselskaper vokst på bekostning av selskapsformene DA og ANS.

Som det fremgår av figur 25, beskjeftiger enkeltperson 30 prosent av advokatene i advokatvirksomheter, mens selskapsformene AS og DA til sammen beskjeftiger over 50 prosent av advokatene i bransjen.

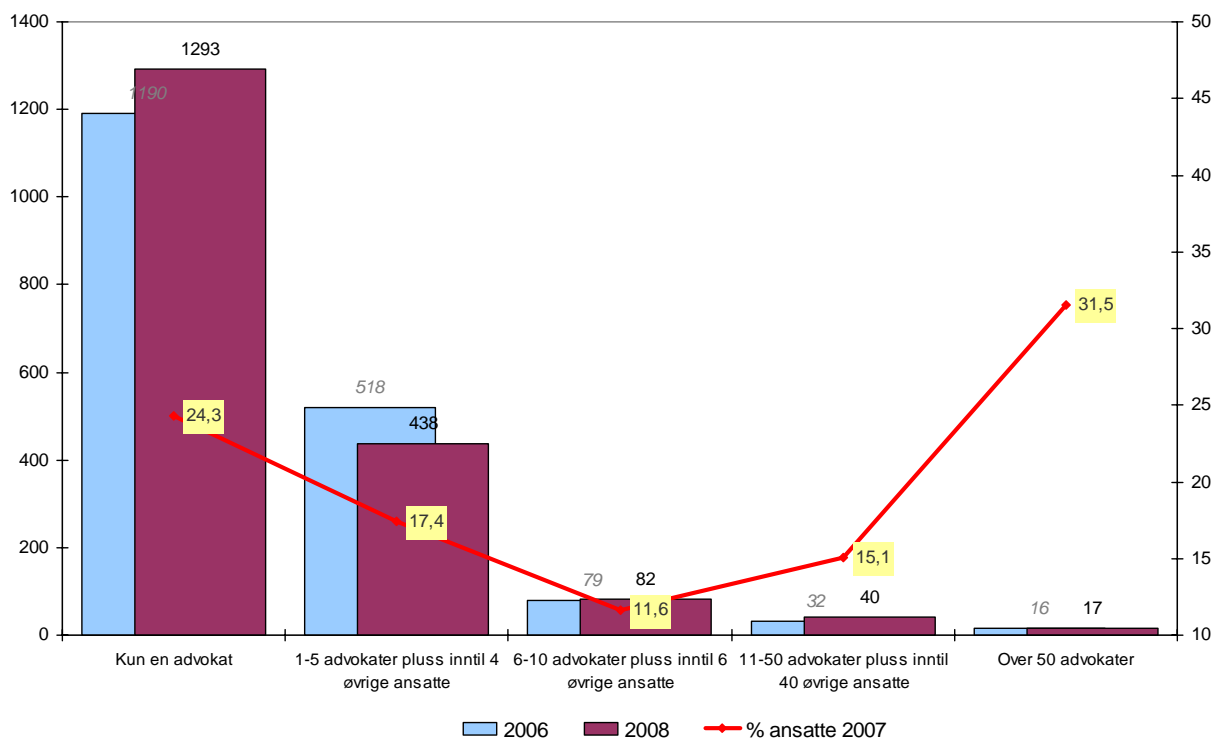
Figur 25: Antall advokater pr. selskapsform i 2008

6.2. Virksomheter fordelt på størrelseskategorier

Fordeler man virksomhetene etter hvor mange advokater de beskjeftiger, ser man at knappe 70 prosent av virksomheten er enkeltpersonfirmaer og at disse beskjeftiger 24 prosent av advokatene og fullmektigene i bransjen. Antallet virksomheter som har mer enn 10 advokater er relativt lite. Dette antallet utgjør 3 prosent av antall virksomheter, men de beskjeftiger mer enn 45 prosent av advokatene og fullmektigene i bransjen.

Figur 26: Advokatvirksomheter fordelt på størrelseskategorier

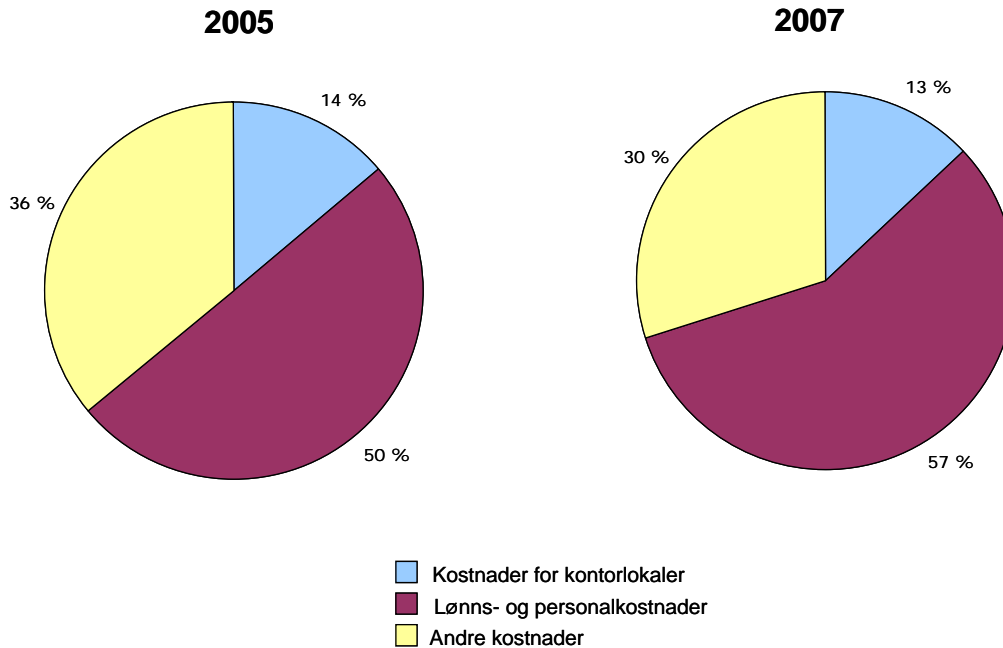
Konsentrasjonen av antall i advokater i kategoriene med mer enn 10 advokater tiltok i 2008 i forhold til 2006. I 2006 var 40 prosent av advokatene beskjeftiget i virksomheter med mer enn 10 advokater.

Det er ellers et påfallende trekk i undersøkelsen at antall virksomheter i størrelseskategorien 1-5 advokater synker markant, mens antallet i de andre kategoriene øker.

6.3. Kostnader i advokatbransjen

For en tjenesteytende bransje som advokatbransjen, er det naturlig at lønns- og personalkostnader er dominerende og de utgjør 57 prosent av de samlede kostnadene i 2007.

Figur 27: Kostnadsfordeling i advokatbransjen

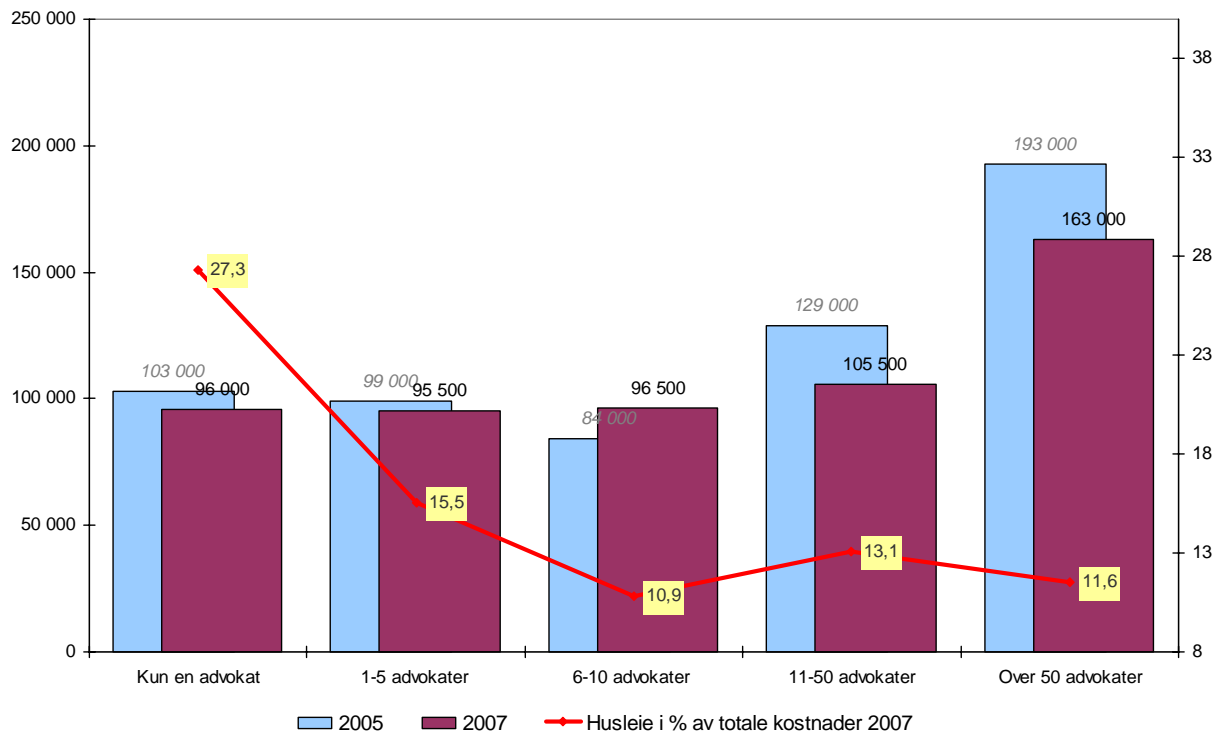

Lønns- og personalkostnadene har relativt sett økt mer enn de andre kostnadene i perioden 2003-2007. I 2003 var disse kostnadenes andel av totalkostnadene 48 prosent og i 2005 var andelen 50 prosent.

I følge undersøkelsen økte virksomhetenes kostnader totalt med 19,2 prosent fra 2003 til 2005. De totale lønns- og personalkostnaden økte med 21,5 prosent i sammen periode.

Ser man på kostnader for kontorlokaler, økte disse i følge undersøkelsen med 20,6 prosent i perioden. Undersøkelsen viser også at lokalkostnadene utgjør en relativt mindre andel av totalkostnadene i store i forhold til små virksomheter. Relativt sett kan det i følge figur 26 se ut som om de største virksomhetene tenderer til å gjøre mest effektiv bruk av sine lokaler.

Figur 28: Kostnader til kontorlokaler i forhold til virksomhetens størrelse

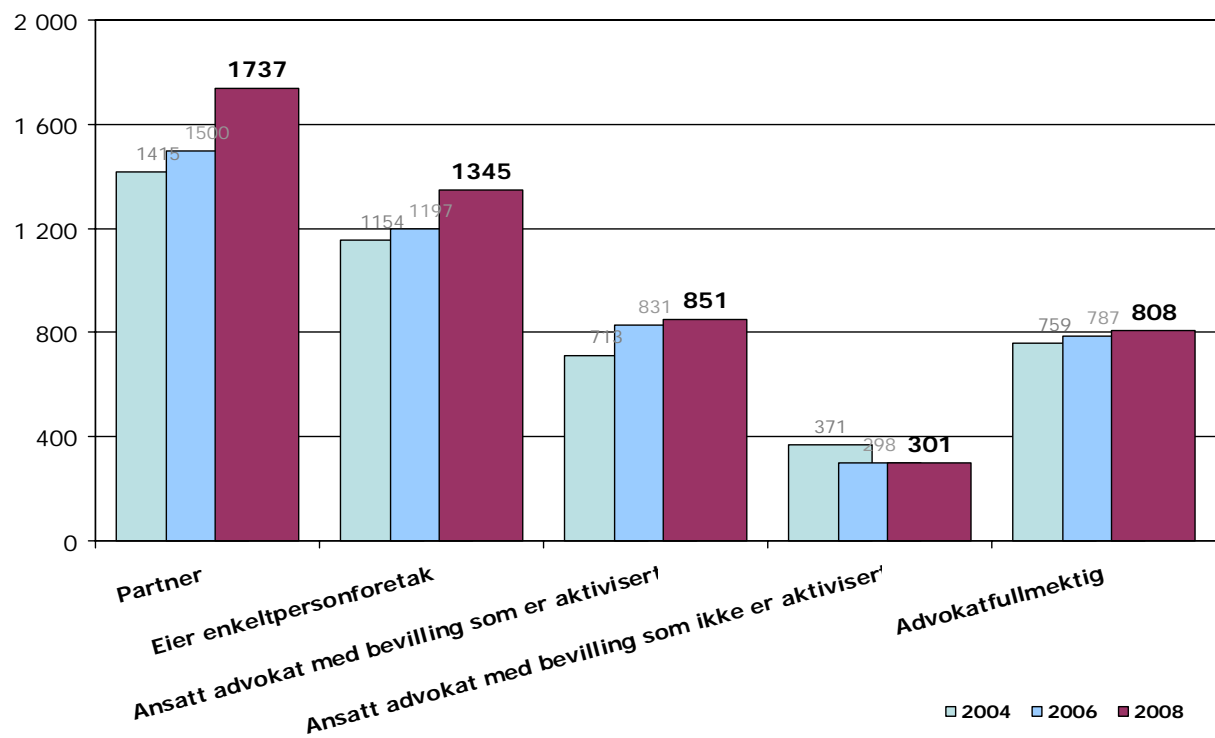
7. ADVOKATENE OG DERES ARBEID

7.1. Advokater fordelt på stillingskategorier

Undersøkelsen viser at det var 5 042 advokater ansatt i advokatfirmaer på det tidspunkt dataene ble samlet inn våren 2008. Dette er en netto økning på 429 advokater i forhold til målingen i 2004.

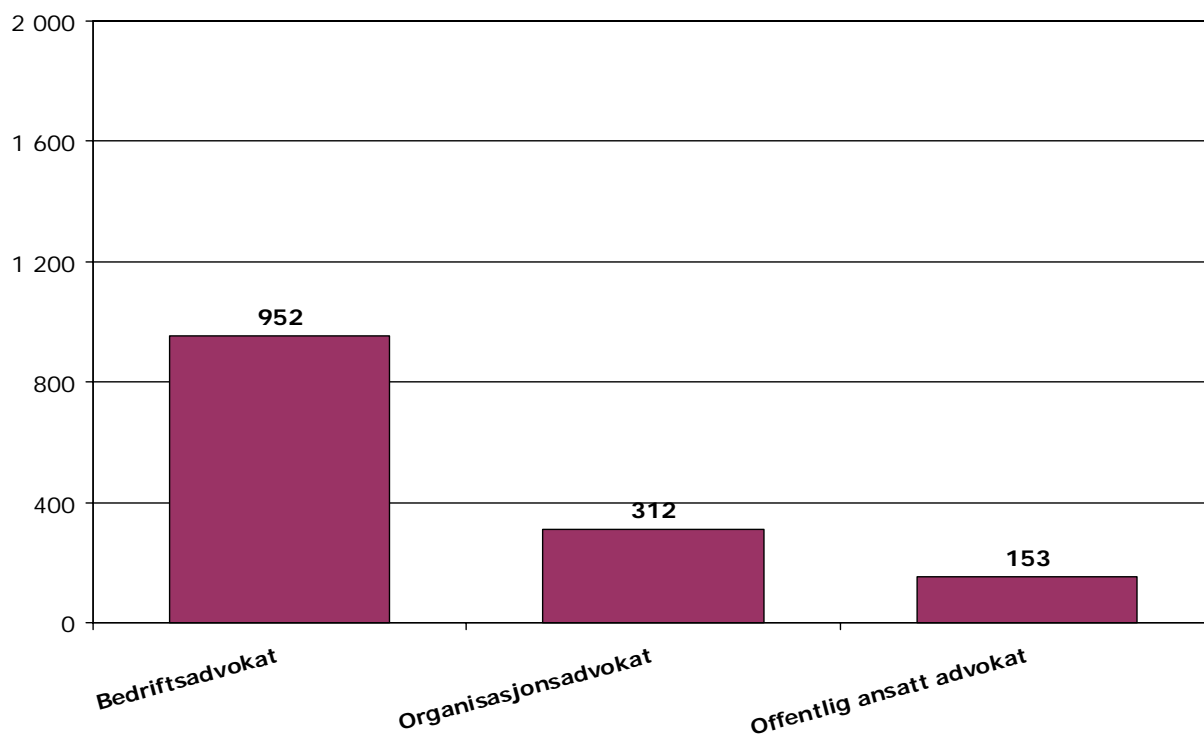
En fordeling av antall advokater i advokatvirksomhetene på stillingskategori gir følgende bilde:

Figur 29: Advokater fordelt på stillingskategorier

Figur 30 viser antall advokater beskjeftiget i andre virksomheter enn advokatvirksomheter.

Figur 30: Advokater beskjeftiget utenfor advokatvirksomheter

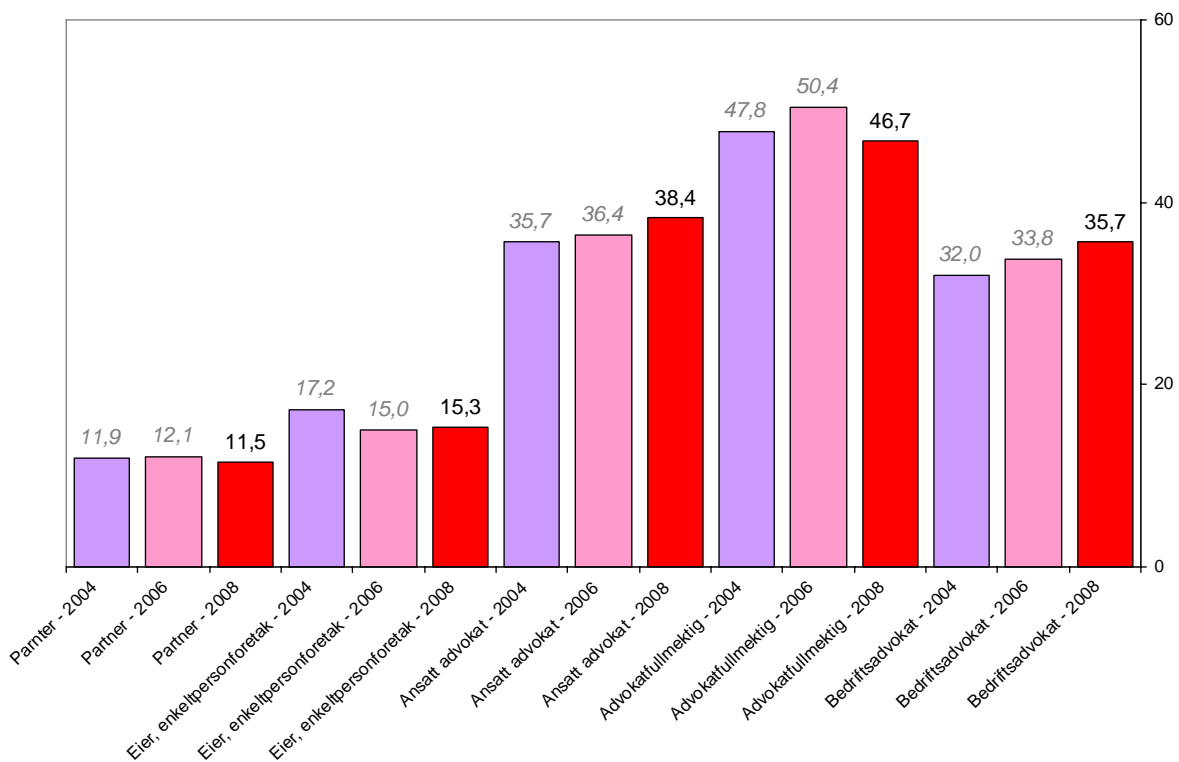

7.2. Kjønnfordeling blant advokater

En fordeling av totalt antall advokater på kjønn, viser et relativt stabilt bilde. Kvinneandelen av samtlige advokater var i 2006 på 27 prosent – som den også var i 2004 – mens den i 2008 har økt til 28 prosent.

Ser man på fordelingen i de enkelte stillingskategorier, vil man se at kvinneandelen er lavest for partnere og høyest for advokatfullmektiger. I sistnevnte kategori er andelen i 2006 på 50 prosent. For bedriftsadvokatene er kvinneandelen knappe 36 prosent

Figur 31: Kvinneandel pr. stillingskategori

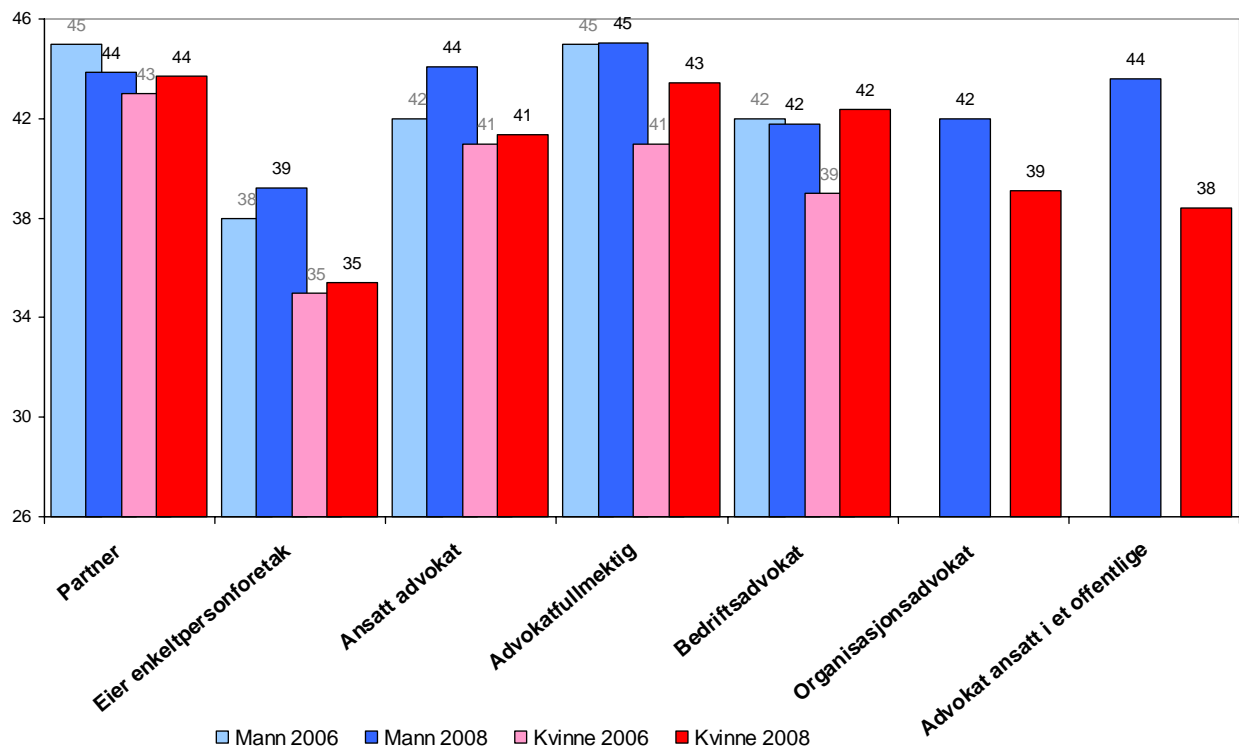
7.3. Advokatenes arbeidsbelastning

I avsnittet om arbeidsmengde blir respondentene bedt om å oppgi hvor mange timer de arbeidet de siste normale fire arbeidsukene og hvor mye av dette som er ført på klient. Svarene referer seg derfor til en periode i 2008.

7.3.1. Arbeidstid

Når det gjelder rapportert arbeidstid, viser undersøkelsen en gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid på tvers av kjønn og stillingskategorier 42,4 timer. Dette er på linje med tallene fra 2006.

Figur 32: Gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid pr. stillingskategori og kjønn

Merknad: Talene er uvektet. Kategori bedriftsadvokater hadde et noe annet innhold i 2006 enn i 2008.

For fem av syv stillingskategorier rapporterer menn et høyere tall for arbeidstid enn kvinner.

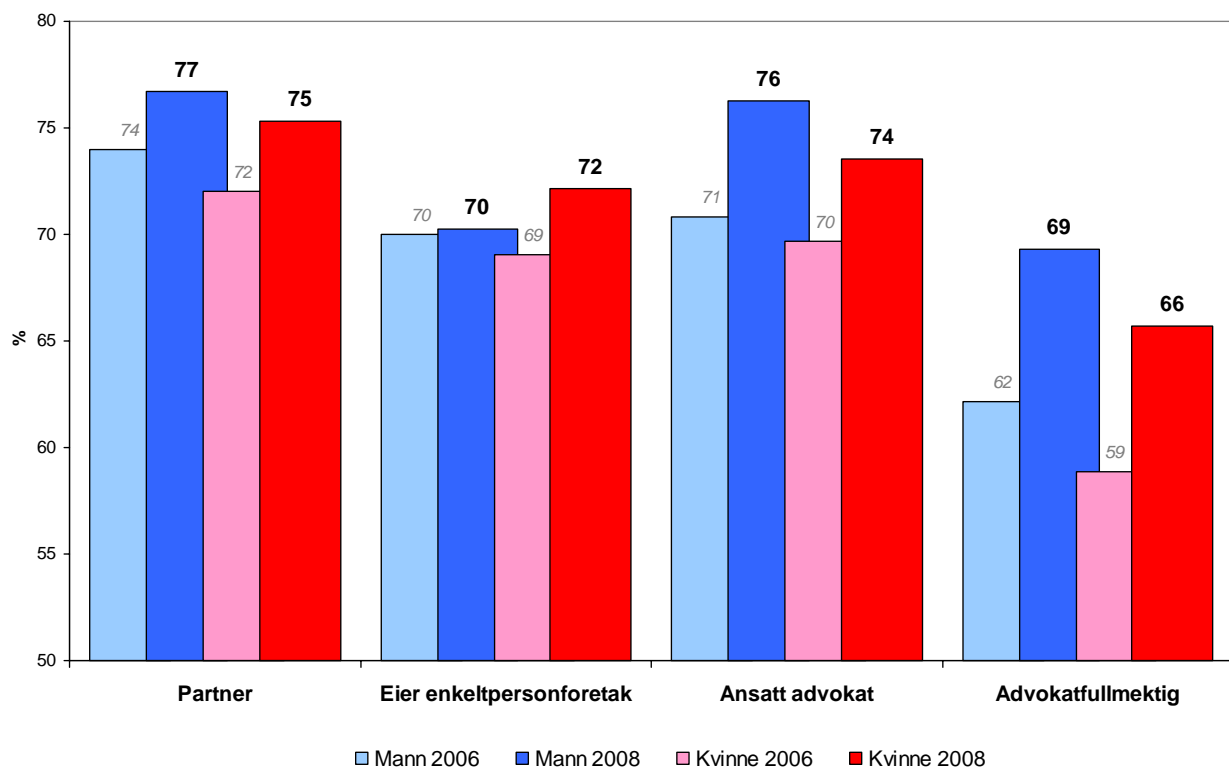
Det er dessuten en markant forskjell på arbeidstid – både for kvinner og menn – mellom stillingskategorien partner i firma og eier i enkeltpersonforetak. Dette kan skyldes at det blant enkeltpersonforetakene finnes et antall virksomheter som drives som

"deltidsvirksomheter" i kombinasjon med andre oppgaver eller forpliktelser.

7.3.2. Faktureringsgrad

Tallene for faktureringsgrad for advokater i advokatvirksomhetene viser i motsetning til rapportert arbeidstid en markant økning. Gjennomsnittet på tvers av kjønn og stillingskategori er en faktureringsgrad på knappe 73 prosent, en økning fra 67 prosent rapportert i 2006.

Figur 33: Faktureringsgrad i prosent pr. stillingskategori og kjønn

Merknad: Tallene er uvektet.

Som det fremgår av figur 33, er økningen størst for stillingskategoriene ansatt advokat og advokatfullmektig.